DECEMBER:-2025,
VOLUME-10, ISSUE-20

ISSN 2456-1002
(ONLINE)

Research Genius E Journal

Most Reffered & Peer Reviewed
Multi Disciplinary E Journal of Research

CHIEF EDITOR

Dr. Gopal V. Vankar
I/C Principal
Shri H.S.SHAH COLLEGE OF COMMERCE MODASA

Research
Genius E Journal
ISSN 2456-1002

Multi Disciplinary and Peer-Reviewed Research Journal in India

Chief Editor

Dr. Gopal V.Vankar
I/C Principal
Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

Chief Executive Editor

Dr. Rajeshkumar A. Shrimali
Assistant Professor
Department of Commerce
Shree H.S.Shah College Of Commerce,Modasa Dist- Arrvalli

Associate Editors	
Dr. Mohanlal K.Patel ASSOCIATE PROFESSOR H.O.D Department Of Commerce H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli	**Dr. Ilaben D.Sagar** ASSOCIATE PROFESSOR H.O.D Department Of Economics H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

DECEMBER-2025, VOLUME-10, ISSUE-20

Executive Editors

Prof. Gopalbhai Vankar Assistant Professor H.O.D Department of English Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli	(LATE) **Dr. Anant Patel** **ASSISTANT PROFESSOR** **Department Of Physical Education** **Shree H.S.Shah College Of Commerce,** **Modasa** **Dist- Arrvalli**
Prof. Kamlesh Goswami **ASSISTANT PROFESSOR** **Department Of commerce** **Shree H.S.Shah College Of Commerce,** **Modasa** **Dist- Arrvalli**	Dr. Dhaval P. Dave Assistant Professor Department of Economics Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

PUBLISHED BY

http://www.hsccresearchejournal.org/

HEAD QUARTER

Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli

"Research Genius E Journal" is a Bi-Annual based Research Journal

Copy Right, DECEMBER- 2025, All Rights Reserved

- **No part of this publication may be reproduced or copied in any form by any means without prior written permission**
- **"Research Genius E Journal" holds the copyright to all articles contributed in this publication. In case of reprinted articles "Research Genius E Journal" holds the copyright for the selection, sequence, introduction material, summaries and other value additions**
- **The view expressed in this publication are purely personal judgments of the authors and do not reflect the view of "Research Genius E Journal" . The views expressed by external authors represent their personal views and not necessarily the views of the organizations they represent.**
- **All efforts are made to ensure that the published information is correct. "Research Genius E Journal" is not responsible for any errors caused due to oversight or otherwise.**

ISSN 2456-1002

Editor's Column

The blast of knowledge at the universal hut due to scientific dynamics has without doubt redefined the very concept of new Era. The main set-up of education especially higher education-has become a subject of study and scrutiny for the scholars and practitioners who have a hunger desire to face change and challenges. It is because we, the creature beings, are brilliant with the faculty of option and a liberated will.

Unlike other type, we are not planned. We can make choices and use our free will to act and get our objectives. Inequities in learning opportunities, quality of educational military and level of learning success persist by gender, rural/town locality, ethnic backdrop, and socioeconomic status.

The quality of education and the aptitude to define and monitor this quality is absent in most upward countries. The means and span of education continue to be fine and curbed to past models of delivery, and the use of other channels continues to be informal and subsidiary. The increase in quantitative and qualitative demand for education is not in step by an raise in funds.

At this point in time, it is safe to situation that the split of views on the risk of change is marvelous. We, the publishers of Research Genius E Journal, are very much eager to view some aspect of these changes through academic article contributed by impressive scholar and social group. The nearby issue contains papers with decisive coming and scrutiny as well as orderly argument and reflection on various theme of language, prose, information technology, commerce and so on. We trust this will positively be helpful for the community who desire transform.

Chief-Editor

Dr. Gopal V. Vankar

Research Genius E Journal

DECEMBER :- 2025, VOLUME-10, ISSUE-20

INDEX

Sr.	Title	Page
1.	**Teacher's Job Satisfaction in the Context of Area and Gender** - **Dr. Rashmi Trivedi**	**1-6**
2.	**A Comparative Study of Abdominal Muscle Strength and Endurance in Female Kabaddi and Kho-Kho Players of DLSS School-** Gamit Arpitaben Rameshbhai., Dr.B.NPatel	**7-9**
3.	લિંગ, આરોગ્ય અને અધિકાર - ડૉ. રાજેશકુમાર અમૃતલાલ શ્રીમાળી	**10-14**
4.	ભારતમા આવકવેરા ગણતરી – મૂલ્યાંકન વર્ષ 2026–27 (નાણાકીય વર્ષ 2025–26) - ડૉ. કમલેશ એમ. ગોસ્વામી	**15-19**
5.	ચારણી સાહિત્ય અને રાષ્ટ્રવાદના વિકાસમાં ફાળો - ડૉ. ધ્રુવકુમાર જયંતકુમાર બ્રહ્મભટ્ટ	**20-24**
6.	પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક પ્રણાલીઓ અને શાશ્વત મૂલ્યો: એક આર્થિક પરિપ્રેક્ષ્ય - ડૉ. ધવલકુમાર પ્રવિણકુમાર દવે	**25-30**
7.	માતૃભાષા આધારિત શિક્ષણની પ્રાથમિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર - ડૉ. પીયૂષ જી. મહેતા	**31-33**

Teacher's Job Satisfaction in the Context of Area and Gender

Dr. Rashmi Trivedi

Purpose:

School and teacher have a very big role in the education of a child. Thus, higher levels of teacher job satisfaction are associated with increased child learning ability. The purpose of this study is to examine the job satisfaction of teachers with respect to area and school type.

Methods:

This research was an ex-post-facto type of research. A purposive sample method was used to select 120 teachers from Rural and Urban area. Collection of data was carried out with the help of Teacher's Job Satisfaction Questionnaire (TJSQ). For analysis of data 'F' test was used.

Finding:

The findings of the study shows that the difference between the job satisfaction of teachers with respect to the Rural and Urban area was found to be significant (F = 4.25).

***Key words**: Rural and Urban area, Gender, teachers job satisfaction*

Introduction:

A teacher has a very important role in the school education of students. A teacher knows the student at his level and gives education according to his overall development. So teaching is the first step affecting the learning process of the student. Now the important thing is that if the teacher is satisfied with his work, then he can fulfil the desire of the student to gain knowledge. Thus, higher levels of teacher job satisfaction are associated with increased child learning ability.

"Job Satisfaction is a psychological, physiological, and environmental condition created by a combination of circumstances in which a person genuinely says that they are satisfied with their work."- Hopock (1935)

"Dhobi, M., Shetegovekar, S., Kumar, M., & Andrabi, S. (2018), studies found that no significant difference is found in the vocational satisfaction of teachers concerning caste, marital status, and residential context."

"Patel, B., & Vyas, R. M. (2018) discovered that assistants and grant-in-aid school employees exhibit greater vocational satisfaction compared to permanent and government school employees. There is a significant difference observed in job involvement among assistants and grant-in-aid school employees when compared to permanent and government school employees. Assistants and grant-in-aid subsidies contribute to greater job involvement and vocational satisfaction among school employees compared to permanent and government school employees."

Bota, O. A. (2013) studies results show, surprisingly - if we consider the situations and state of the Romanian system of education, high levels of job satisfaction compared with British secondary school teachers and other professions.

"Zalawadia, T. L. (2019) it was found that organizational commitment is associated with vocational satisfaction, and prohibition along with union involvement affects the relationship."

"Bala, R. (2017) concludes in his research that there is no significant difference in the vocational satisfaction of secondary school teachers concerning caste and geographical context."

Objectives: -

1) To study the main effect of Area on Teachers Job Satisfaction among Rural and Urban areas.
2) To study the main effect of Gender on Job Satisfaction among private and male Teachers.
3) To study the interaction effect of Area and Gender on Job Satisfaction among Teachers.

Hypotheses:

The following hypotheses will be tested to fulfil the objectives of the study:

1) There will be no significant main effect of Area on Job Satisfaction among Rural and Urban areas Teachers.
2) There will be no significant main effect of Gender on Job Satisfaction among private and male Teachers.
3) There will be no significant interaction effect of Area and Gender on Job Satisfaction of Teachers.

Research Variable

Research Design:

Sr.No.	Variable	Types of Variable	Level	Level Description
1	Independent variable	Area	2	1. Urban 2. Rural
2	Independent variable	Gender	2	1. Male 2. Female
3	Dependent Variable	Job Satisfaction	1	Job Satisfaction

To conduct the research a 2x2 factorial design was used for collecting and analysing the data:

Area (A)→		Rural (A1)	Urban (A2)	Total
Gender (B) →	Male (B1)	30	30	60
	Female (B2)	30	30	60
Total		60	60	120

Sample:

The sample of the study was comprised of 120 teachers residing in various Rural and Urban regions. The sample was selected from both the genders in male and female. According to the research plan, the present study used the purposive sampling method to select the sample from districts in both Rural and Urban regions.

Research Tools

(1) Personal Datasheet:

A Personal Data Sheet develop by researcher who used to collect information about name, Gender, Area, Gender, etc.

(2) Teacher's Job Satisfaction Questionnaire (TJSQ):

The Teacher's Job Satisfaction Questionnaire (TJSQ) was developed by Dr. Nasreen and Dr. Afsan Anis for the purpose of measuring independent variability in the present research. This questionnaire comprises a total of 42 items, including items 2, 16, and 17 that are negative statements. It is divided into 10 sections, each offering 5 options. Respondents select one option from choices like Fully Agree, Agree, Neutral, Disagree, and Fully Disagree using a Likert scale. The reliability of the questionnaire, based on Spearman-Brown formula, yields a coefficient of 0.949, indicating high reliability. The validity of the questionnaire is found to be high, with a correlation coefficient of 0.01, which is statistically significant.

Discussion of Results:

(Table No.:1)

Showing analysis of variance for teacher's job satisfaction in relation to area and Gender

Variables	Sum of Square	Df	Mean sum of Square	F	Sig. Level
Area (A)	935.21	1	935.21	4.25	0.05
Gender (B)	39.68	1	39.68	0.18	NS
Area X Gender (A x B)	2125.19	1	2125.19	9.66	0.01
SS_W	25513.71	116	219.95	-	
SS_T	28613.79	119	-	-	
Sig. level : 0.05 = 3.92, 0.01 = 6.84					

It can be seen from Table No. 01 that the one main variables, i.e., area (F = 4.25) are significantly influencing the teachers job satisfaction, Gender variable is not found to be significant (F=0.18) and the area & Gender are found to be significant. (9.66).

The null hypothesis regarding the job satisfaction for teacher variable can be stated in the following manner.

Main Effect:

Ho1 There will be no significant main effect of Area on Job Satisfaction among Rural and Urban areas Teachers.

(Table No: 2)

Showing mean score on teachers' job satisfaction with regards to Area

Variables	N	M	F	Sig
Rural Area (A1)	60	170.00	4.25	0.05
Urban Area (A2)	60	175.58		
Sign. Level: 0.05 = 3.92 0.01 = 6.84				

Figure No-1

A bar graph showing the mean values of teachers' job satisfaction in relation to the area

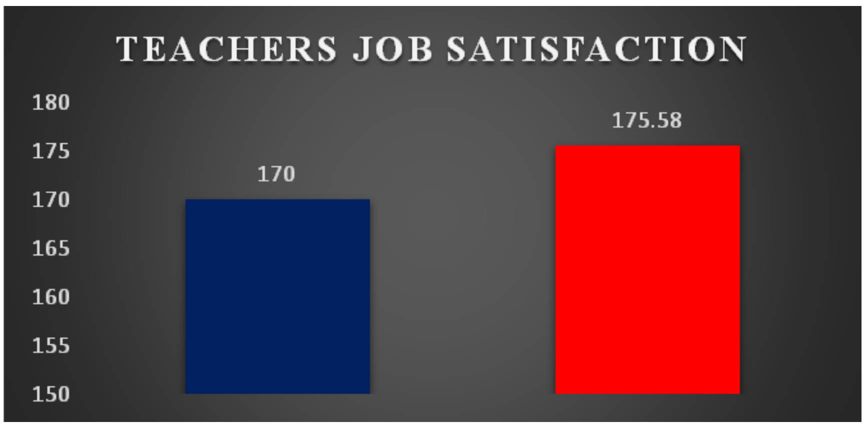

It is observed that the mean scores in Table No. 02 and Graph No. 01 reveal that Urban teachers acquire a higher score (M = 175.58) than Rural area teachers (M = 170.00) on job satisfaction. For testing hypothesis, an f test has been calculated. The f value is 4.25, which is significant. It proves that null hypothesis no. 1 is not accepted.

$H0_2$: There will be no significant main effect of Gender on Job Satisfaction among male and female Teachers.

(Table No: 3)

Showing means score on teachers job satisfaction with regards to Gender

Variables	N	M	F	Sig
Male (B1)	60	172.22	0.18	NS
Female (B2)	60	173.37		
Sign. Level: 0.05 = 3.92 0.01 = 6.84				

Figure No-2

A bar graph showing the mean values of teachers' job satisfaction in relation to the Gender

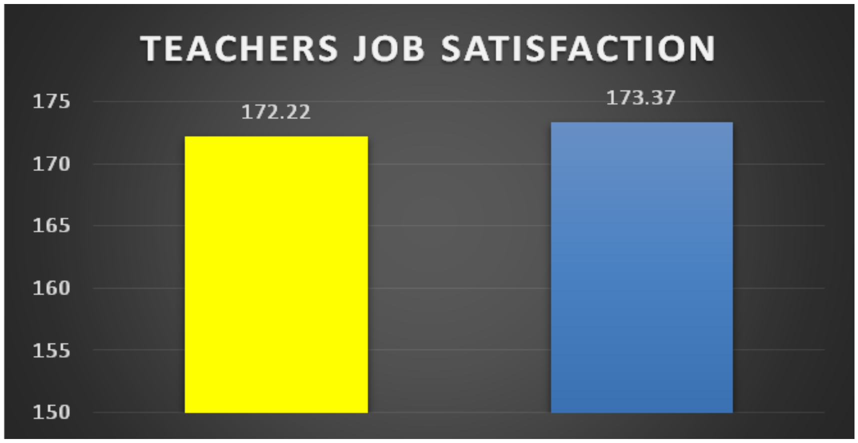

The mean scores in Table No.03 and Graph No. 02 revelled that Female teachers slightly more score (M=173.37) than Male teachers (M=172.22) on job satisfaction. For testing hypothesis f test has been calculated. The f value is 0.18 which is not significant. It proves that null hypothesis no. 2 is not rejected.

Interaction Effect:

$H0_3$: There will be no significant interaction effect of Area and Gender on Job Satisfaction of Teachers.

(Table No: 4)

Showing Mean Scores on Job Satisfaction with regards to Area and Gender (A x B)

Variables	M		F	Sig.
	A1(30)	A2 (30)		
B1 (30)	173.63	170.8	9.66	0.01
B2 30))	166.37	180.37		
Sign. Level: 0.05 = 3.92 0.01 = 6.84				

Figure No-3

Bar graph showing the mean job satisfaction scores of teachers in relation to area and Gender

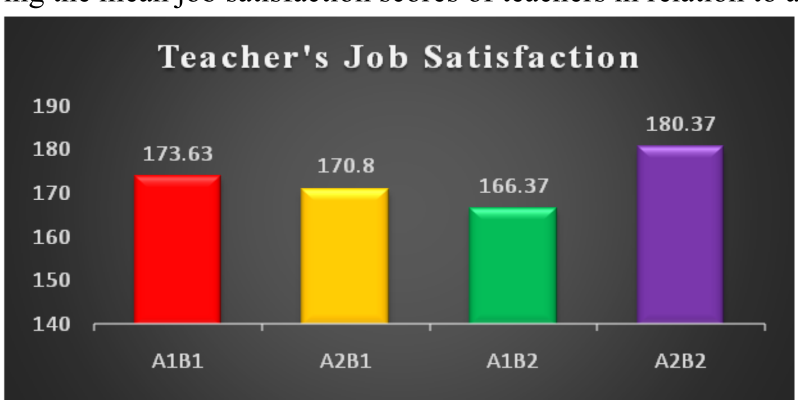

It is evident from Table No. 04 and Graph No. 03 that the F value (F = 9.66) is significant, which suggests that the obtained differences among area and Gender interaction subgroups are significant. To sum up, among the A x B interacting groups, the group with high job satisfaction is Urban area and female teachers (M = 180.37), and the lower group is Rural area and Male teachers (M = 166.37). Result reveals that the mean scores of two groups as regards area and Gender are differ on teacher's job satisfaction (F= 9.66); therefore, null hypothesis No.3 is not accepted.

Conclusion:

1) The difference between the job satisfaction of teachers with respect to area was found to be significant (F = 4.25). Therefore, the preformed hypothesis is not accepted. This proves that the Rural and Urban area affect the job satisfaction of teachers.
2) No significant difference was found between the Male and Female teacher of teacher's job satisfaction. So that it was concluded that Gender has no impact on teacher's job satisfaction in this research. Therefore, the pre formed hypothesis is not rejected.
3) The difference between the job satisfaction of teachers with respect to area and Gender was found to be significant (F = 9.66). Therefore, the pre formed hypothesis is not accepted.

Refrance:

Bala, R. (2017). Job Satisfaction of Secondary School Teachers. *The International Journal of Indian Psychology.* Vol. 4 (4). P. 2349-3429.

Bota, O. A. (2013). Job satisfaction of teachers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 83 pp634 – 638

Dhobi, M., Shetegovekar, S., Kumar, M., & Andrabi, S. (2018). Job Satisfaction Among Government & Private School Teachers of District Anantnag. *The International Journal of Indian Psychology.* Vol (6)2. P.07 -12.

Zalawadia. T. l.(2019). A Study of Job Satisfaction, Organizational Commitment and Union Involvement,*The International Journal of Indian Psychology*. Vol. 7. (2). P. 2349-3429.

Patel, B & Vyas, R. M. (2018). Job Satisfaction and Job Involvement among Sahayak and Permanent Employees of Gujarat School, *The International Journal of Indian Psychology.* Vol.6 (2), P. 2349-3429.

A Comparative Study of Abdominal Muscle Strength and Endurance in Female Kabaddi and Kho-Kho Players of DLSS School

Gamit Arpitaben Rameshbhai
(Ph.DScholar)
Hemchandracharya NorthGujarat University,
Patan

Dr.B.NPatel
(AssociateProfessor)
Arts College
Vijaynagar

Abstact : The purpose of this research study was to conduct a comparative study of abdominal muscle strength and endurance in kabaddi and kho-kho female players of DLSS school. This research study was limited to female kabaddi and kho-kho players. Female Kabaddi players in the age group of under 17 years were selected in this research study. A total of 100 women players including 50 female kabaddi players and 50 female kho-kho players were selected as subjects in thisresearchstudy.Abdominalmusclestrengthandenduranceweremeasured usingBent'ssitups test. To compare the abdominal muscle strength and endurance of DLSS school kabaddi and kho- kho sports players, 't' testwas applied and differences between means weretested at 0.05levelof significance. The conclusion of which was seen as follows. There was no significant difference in abdominal muscle strength and endurance between female kabaddi players and female kho-kho players.

Preface

Intoday's computer and competitive age, mankind has climbed many steps of progress through research. We have done things that once seemed impossible. Unimaginable success has been achieved in different fields. We have achieved achievements and accomplishments that our forefathers never dreamed of. Today the material comforts have increased a lot. In today's times, technology has changed the style of human life and will continue to change. Scienceinits expanded horizons is gradually establishing its place in the horizons of electronics, internet and many other places.

"Physical education has been accepted as a universal subject for the last few years. In today's space age, it is considered universal as a 'total experience'."

Sports fields,swimming pools, athletics, tracks, gymnasiums etc. are aboon to the people, givingthe body health, vigor, freshness, vigor, competence and vitality.

Physical fitness is measured byaperson's ability to act and cope with situations. So that they can live a good life. In the modern era, a person does not do much physical work, but does other activities to keep the body healthy. On that basis we have the question, what is the capacity? And how much is necessary? Physical fitness is not only essential for physical fitness but also mental, emotional, social and spiritual. Physical educators say that all these things are closely related to physical ability.

Physical fitness has been defined by different experts. In which the definition of the American Medical Association is all common. According to which the body can react well against any physical effort or hardwork. According to it, a personis considered physically healthy. When he can facet he day's tasks and

the occasional hard work with enthusiasm without feeling exhausted or fatigued, and even has some energy left for recreation.

Purpose of the study

The purpose of this research study was to conduct a comparative study of abdominal muscle strength and endurance in kabaddi and kho-kho female players of DLSS school.

Selection of Subjects

This research study was limited to female kabaddi and kho-kho players. Female Kabaddi players in the age group of under 17 years were selected in this research study. A total of 100 women players including 50 female kabaddi players and 50 female kho-khoplayers were selected as subjects in this research study.

Standards of measurement

No.	Let'smoveon	test	measurement
1	Measurementofabdominalmusclestrengthand endurance	Bend Situps	innumbers

Statistical process

To compare the abdominal muscle strengthand endurance of DLSS school kabaddi and kho- kho sports players, 't' test was applied and differences between means were tested at 0.05 level of significance.

Results of the study

Table-1

Table showing mean, standard deviation, mean difference and 't' ratio of abdominal muscle strength and endurance of female kabaddi and kho-kho players.

group	numbers	Median	standard deviation	Mediandifference Currency	“t”Rasio
kabaddi	50	23.89	11.90	3.49	1.82
Kho-Kho	50	27.38	6.94		

Standard of significance at 0.05level't'=(98)1.98

It can be seen in Table-1 that in the test of abdominal muscle strength and endurance, the mean score of kabaddi female players was 23.89 and the means core of kho-kho female players was

27.38. The standard deviation of female kabaddi players was 11.90 and the standard deviation of kho-kho female players was 6.94.Also the mean difference of both the groups was found to be3.49. Its't' ratio was found to be1.82. Which was not significant between the two groups when tested at the 0.05 level (1.98).

Conclusions

- Hence it is clear that there was no significant difference in abdominal muscle strengthand endurance between female kabaddi players and female kho-kho players.

- **Reference list**

- Kamlesh, M.N.,Methodology of Research in Physical Education and Sports, Delhi: Metropolitan Book Company, 1994.
- Verma, Prakash J., A Textbook on Sports Statistics, Gwalior: Venus Publication, 2000. Harrison, Hertz Bauers, Program for Fitness, Lowa: Wm. C. Brown Co., Debug USA, 1965. Hoiser, Warner WK. ,Lifetime Physical and Wellness,Colorado: Morton Publishing Company, 925 Unit, Eaglewood.

લિંગ, આરોગ્ય અને અધિકાર

ડૉ. રાજેશકુમાર અમૃતલાલ શ્રીમાળી
M.Com, UGC NET, M.Phil (વિશ્વવિદ્યાલયમાં પ્રથમ), Ph.D
H O D , P.G. ઈનચાર્જ, મદદનીશ પ્રાધ્યાપક
શ્રી એચ.એસ. શાહ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, મોડાસા

પરિચય : માનવ ગૌરવ, સમાનતા અને ન્યાયના ત્રિતત્વો

માનવ સમાજની નીતિ-વ્યવસ્થાઓ, સંસ્કૃતિ, મૂલ્યગઠન અને નૈતિક દૃષ્ટિકોણ લિંગ, આરોગ્ય અને અધિકાર સાથે ગાઢ રીતે જોડાયેલ છે. આ ત્રણેય તત્ત્વો અલગ-અલગ ચર્ચાના વિષયો હોઈ શકે છે, પરંતુ વાસ્તવમાં તે એકબીજાનાથી અલગ નથી. લિંગના આધાર પર સમાજ જે ભૂમિકાઓ, અપેક્ષા અને ઓળખ ગઢે છે; આરોગ્ય એ ઓળખને જીવવાની ક્ષમતા આપે છે; અને અધિકારો એ વ્યક્તિને પોતાની ઓળખ અને આરોગ્ય અંગે સ્વાયત્તતા આપે છે. તેથી, આ ત્રણેનું એકીકરણ માનવ વિકાસ માટે અત્યંત આવશ્યક છે.

લિંગ : ઓળખ, સ્વતંત્રતા અને શક્તિનો ત્રિમાર્ગ

લિંગ (Gender)નું પ્રાથમિક તત્વ માત્ર જૈવિક નથી—તે સામાજિક, માનસિક અને સાંસ્કૃતિક ગઠન છે. સમાજ બાળકના જન્મ સાથે જ ભૂમિકાઓ નક્કી કરી દે છે—કયું વર્તન "પુરુષીય", કયું "સ્ત્રીસુલભ", કોણ કયા સપના જોઈ શકે, કોણ કયા ક્ષેત્રમાં આગળ વધી શકે. આ ગોઠવણ ઘણી વખત વ્યક્તિની સ્વાભાવિક સામર્થ્ય, ઇચ્છા અને સ્વતંત્રતા પર બંધન મૂકે છે.

લિંગ આધારિત અસમાનતાની અસરો

બાળિકાઓને પોષણ અને શિક્ષણમાં અવગણના

મહિલાઓ માટે સુરક્ષા, આરોગ્ય અને પ્રજનન અધિકારોનો અભાવ

પુરુષો પર "મર્દાનગી"નું દબાણ—ભાવનાઓ દબાવવી, જોખમ લેવું, મદદ ન માંગવી

LGBTQI+ સમુદાય સામે ભેદભાવ, તિરસ્કાર અને કાનૂની રક્ષણનો અભાવ

આ અસમાનતાઓ માત્ર સામાજિક ગેરવ્યવસ્થાઓ નથી ; તે માનવ ગૌરવને અસર કરતી સમસ્યાઓ છે.

અસમાનતાને મજબૂત કરતી હાનિકારક માન્યતાઓ

ભૂતકાળના કેટલાક શ્લોકો અને માન્યતાઓ—

"ढोल गवाँर शूद्र पशु नारी, सकल ताड़ना के अधिकारी॥"

જેમાં સ્ત્રી, શૂદ્ર, અજ્ઞાન અને પશુઓને એકસાથે દંડના અધિકારી ગણાવવામાં આવ્યા છે—લિંગ અને જાતિઆધારિત ભેદભાવને ઊંડો બનાવે છે.

આવા વિચારો આધુનિક માનવ અધિકાર આધારિત સમાજમાં અસંગત છે અને તીવ્રપણે નકારી કાઢવા યોગ્ય છે.

આરોગ્ય : જીવનનો અનુભવ અને ન્યાયનું પ્રતિબિંબ

વિશ્વ આરોગ્ય સંગઠન (WHO) આરોગ્યને માત્ર રોગની ગેરહાજરી તરીકે નથી જોતું, પરંતુ સંપૂર્ણ શારીરિક, માનસિક અને સામાજિક કલ્યાણ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. લિંગભેદ આરોગ્ય પર સીધી અસર કરે છે.

સ્ત્રીઓના આરોગ્ય પર અસર

માતૃત્વ મૃત્યુદર ઊંચો રહે

અસુરક્ષિત ગર્ભપાત

ગર્ભાવસ્થા–પ્રસૂતિ દરમિયાન પૂરતી સારવાર ન મળવી

પોષણ અને સ્વચ્છતા સુવિધાઓનો અભાવ

પુરુષોના આરોગ્યમાં પડકાર

"મજબૂત પુરુષ"ની કલ્પનાથી માનસિક આરોગ્યની અવગણના

જોખમી વ્યવહારો (ધુમ્રપાન, દારૂ, ઝડપી વાહનચાલન)

સારવાર લેવા સંકોચ

LGBTQI+ સમુદાય માટે આરોગ્યની સમસ્યાઓ

હોસ્પિટલ અને ક્લિનિકમાં ભેદભાવ

માનસિક આરોગ્ય સેવાઓનો અભાવ

હોર્મોન થેરાપી જેવી જરૂરિયાતો દરમિયાન અયોગ્ય વર્તન

આથી આરોગ્ય તત્વ સાબિત કરે છે કે અસમાનતા માત્ર સાંસ્કૃતિક સમસ્યા નહીં, પણ જાહેર આરોગ્યનું મોટું સંકટ પણ છે.

અધિકાર : માનવીય ગૌરવનું નૈતિક અને કાનૂની રક્ષણ

અધિકારો વ્યક્તિને સ્વતંત્ર વિકલ્પો, જીવનને આકાર આપવા સ્વાયત્તતા, અને ગૌરવપૂર્ણ અસ્તિત્વ માટેનો નૈતિક આધાર આપે છે.

મૂળભૂત અધિકારો જે લિંગ અને આરોગ્ય સાથે સીધા જોડાયેલા છે

શરીર પરની સ્વાયત્તતા

શિક્ષણ અને રોજગારમાં સમાનતા

હિંસામુક્ત જીવનનો હક

આરોગ્ય અને પ્રજનન સંબંધિત નિર્ણયોનો અધિકાર

કાનૂન સમક્ષ સમાનતા

વ્યક્તિત્વ અને ઓળખ સ્વતંત્રપણે વ્યક્ત કરવાનો અધિકાર

આમાંથી કોઈપણના ભંગને માનવ ગૌરવ સામેનો અપરાધ ગણવો જોઈએ.

ત્રણે તત્વોનું એકીકરણ : ન્યાયી સમાજનું સ્વપ્ન

1. લિંગ સમાનતા — માનવ વિકાસનો આધાર

લિંગ સમાનતા એ પૂરૂષ અને સ્ત્રીને એકસમાન બનાવવા નહીં, પરંતુ તેમના વિકાસમાં અવરોધક સામાજિક બાંધછાંદોને દૂર કરવાનું છે.

2. આરોગ્ય સમાનતા — સામાજિક ન્યાયનું પ્રતિબિંબ

જો સમાજના નબળા વર્ગો (મહિલાઓ, ગરીબો, ટ્રાન્સજેન્ડર, વૃદ્ધ)ને યોગ્ય આરોગ્ય સુવિધા ન મળે, તો તે માત્ર તંત્રની નિષ્ફળતા નહીં, પણ નૈતિક નિષ્ફળતા પણ છે.

3. અધિકાર સમાનતા — ગૌરવપૂર્ણ જીવનનો આધારસ્તંભ

દરેક વ્યક્તિને ભેદભાવ વિના અધિકાર મળવો એ આધુનિક ન્યાયી સમાજની મૂળભૂત ઓળખ છે.

ભવિષ્ય માટે પરિવર્તનનો માર્ગ

1. શિક્ષણમાં પરિવર્તન

લિંગ સમાનતા, સંમતિ અને વૈજ્ઞાનિક જાતીય શિક્ષણ

બાળપણથી જ પૂર્વગ્રહ વિરોધી મૂલ્યોનો વિકાસ

2. મહિલાઓની આર્થિક અને સામાજિક સશક્તિ

આર્થિક સ્વતંત્રતા મહિલાઓને આરોગ્ય, નિર્ણય અને સુરક્ષામાં સ્વાયત્તતા આપે છે.

3. પુરુષત્વની નવી વ્યાખ્યા

હિંસાથી દૂર

ભાવનાઓ વ્યક્ત કરવાની સ્વીકાર્યતા

જવાબદારી અને સમાનતાનું મૂલ્ય

4. આરોગ્ય પ્રણાલીની સુધારણા

પૂર્વગ્રહ વિના સારવાર

મહિલા અને LGBTQI+ ફ્રેન્ડલી હોસ્પિટલ સિસ્ટમ

માનસિક આરોગ્ય સેવાઓનો સશક્તીકરણ

5. ટેકનોલોજી અને મીડિયા દ્વારા પરિવર્તન

AI અને ટેલિ-હેલ્થ દ્વારા સર્વજનને આરોગ્ય

સમાજમાં પ્રગતિશીલ લિંગ પ્રતિનિધિત્વ

અંતિમ પ્રતિબિંબ : માનવતાનું ભવિષ્ય

ભવિષ્યનું આદર્શ સમાજ એવું હોવું જોઈએ જ્યાં—

સ્ત્રી સુરક્ષીત અને ભયમુક્ત ચાલે

પુરુષ પોતાની ભાવનાઓ દબાવવાનો બદલે વ્યક્ત કરી શકે

LGBTQI+ વ્યક્તિઓને સન્માન, સુરક્ષા અને સમાનતા મળે

બાળકો જૂના પૂર્વગ્રહોથી મુક્ત ઉછરે

આરોગ્ય સુવિધાઓ સૌ માટે અધિકાર બને

અધિકારો માત્ર કાનૂનમાં નહિ, જીવનમાં અનુભવાય

લિંગ, આરોગ્ય અને અધિકાર—આ ત્રણે માત્ર ચર્ચાનો વિષય નથી, પરંતુ માનવતાના મૂળ આધારસ્તંભો છે. દરેક અસમાનતા સમાજની પ્રગતિને અટકાવે છે. દરેક આરોગ્ય અવરોધ માનવવિકાસને નુકસાન પહોંચાડે છે. અને દરેક અધિકારનો ભંગ માનવતા સામેનો અપરાધ છે.

આથી, પ્રાચીન દમનકારી વિચારોને પડકારવું અને તેને ગૌરવ, ન્યાય અને સમાનતાના આધારે બદલવું એ આપણી સામૂહિક જવાબદારી છે.

માનવતા ત્યારે જ ફૂલે-ફાલે, જ્યારે સમાજ સમાન, સ્વતંત્ર, આરોગ્યમય અને ન્યાયી હોય.

ભારતમા આવકવેરા ગણતરી – મૂલ્યાંકન વર્ષ 2026–27 (નાણાકીય વર્ષ 2025–26)

ડૉ. કમલેશ એમ. ગોસ્વામી
એમ.કોમ., એમ.બી.એ., નેટ, પી.એચ.ડી.
મદદનીશ પ્રાધ્યાપક
શ્રી એચ.એસ. શાહ કોલેજ ઓફ કોમર્સ, મોડાસા

1. પરિચય

આવકવેરો ભારત સરકાર માટે આવકનો મુખ્ય સ્ત્રોત છે તથા નાગરિકોની મહત્વની કાનૂની ફરજ છે. દરેક વ્યક્તિ, વ્યાવસાયિક તથા સંસ્થાએ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલી આવક પર આવકવેરાની ગણતરી કરી, નિયમિત રીતે ચૂકવણી કરવી જરૂરી છે. આવકવેરાની ગણતરી **આવકવેરા અધિનિયમ, 1961** અનુસાર કરવામાં આવે છે.

મૂલ્યાંકન વર્ષ (Assessment Year – AY) 2026–27 તે વર્ષ છે જેમાં **નાણાકીય વર્ષ (Financial Year – FY) 2025–26** દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલી આવકનું મૂલ્યાંકન થાય છે. એટલે કે 1 એપ્રિલ 2025 થી 31 માર્ચ 2026 સુધી કમાયેલ આવક પર કરની ગણતરી AY 2026–27 માં કરવામાં આવે છે.

આ મૂલ્યાંકન વર્ષ માટે આવકવેરા પ્રણાલી હેઠળ કરદાતાને બે વિકલ્પ આપવામાં આવ્યા છે:

1. **જૂની કર વ્યવસ્થા (Old Tax Regime)**
2. **નવી કર વ્યવસ્થા (New Tax Regime – કલમ 115BAC)**

આ લેખમાં AY 2026–27 માટે લાગુ પડતી આવકવેરાની ગણતરી, કરસ્લેબ, કપાતો, રિબેટ, સરચાર્જ, સેસ તથા ઉદાહરણો વિગતે સમજાવવામાં આવ્યા છે.

2. આવકવેરા સંબંધિત મૂળભૂત સંકલ્પનાઓ

2.1 નાણાકીય વર્ષ (Financial Year – FY)

નાણાકીય વર્ષ એ સમયગાળો છે જેમાં આવક કમાય છે. AY 2026–27 માટે સંબંધિત નાણાકીય વર્ષ **FY 2025–26** છે.

2.2 મૂલ્યાંકન વર્ષ (Assessment Year – AY)

મૂલ્યાંકન વર્ષ એ નાણાકીય વર્ષ પછીનું વર્ષ છે જેમાં આવકનું મૂલ્યાંકન થાય છે અને કર ચૂકવવામાં આવે છે.

2.3 રહેવાસી સ્થિતિ (Residential Status)

આવકવેરાની જવાબદારી વ્યક્તિની રહેવાસી સ્થિતિ પર આધાર રાખે છે:

- રહેવાસી (Resident)

- રહેવાસી પરંતુ સામાન્ય રીતે રહેવાસી નહીં (RNOR)
- ગેરરહેવાસી (Non-Resident)

રહેવાસી વ્યક્તિઓ પર તેમની વૈશ્વિક આવક પર કર લાગુ પડે છે, જ્યારે ગેરરહેવાસીઓ પર માત્ર ભારતમાં પ્રાપ્ત અથવા ઉત્પન્ન થયેલી આવક પર જ કર લાગુ પડે છે.

2.4 આવકના મુખ્ય શીર્ષકો

આવકને નીચેના પાંચ શીર્ષકો હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે:

1. પગારથી આવક
2. ઘર મિલકતથી આવક
3. વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયિક નફો
4. મૂડીલાભ (Capital Gains)
5. અન્ય સ્ત્રોતોથી આવક

આ તમામ આવકનો કુલ જથ્થો (કપાત બાદ) **કરપાત્ર આવક** કહેવાય છે.

3. AY 2026–27 માટે કર વ્યવસ્થાઓ

કરદાતા આવકવેરા રિટર્ન દાખલ કરતી વખતે નીચેની બે વ્યવસ્થામાંથી કોઈ એક પસંદ કરી શકે છે:

- **જૂની કર વ્યવસ્થા** – જેમાં વિવિધ છૂટછાટો અને કપાતો મળે છે.
- **નવી કર વ્યવસ્થા** – જેમાં ઓછા દરે કર લાગુ પડે છે પરંતુ કપાતો મર્યાદિત છે.

પગારધારક વ્યક્તિ દર વર્ષે વ્યવસ્થા બદલી શકે છે, જ્યારે વ્યવસાયિક આવક ધરાવતા કરદાતાઓ માટે ખાસ નિયમો લાગુ પડે છે.

4. નવી કર વ્યવસ્થા – કરસ્લેબ (AY 2026–27)

નવી કર વ્યવસ્થા હેઠળ તમામ વય જૂથ માટે નીચે મુજબ કરસ્લેબ લાગુ પડે છે:

કુલ આવક	**કર દર**
₹4,00,000 સુધી	શૂન્ય
₹4,00,001 – ₹8,00,000	5%
₹8,00,001 – ₹12,00,000	10%
₹12,00,001 – ₹16,00,000	15%
₹16,00,001 – ₹20,00,000	20%
₹20,00,001 – ₹24,00,000	25%
₹24,00,000 થી વધુ	30%

4.1 સ્ટાન્ડર્ડ કપાત

નવી કર વ્યવસ્થા હેઠળ પગારધારક અને પેન્શનધારકને **₹75,000ની સ્ટાન્ડર્ડ કપાત** મળે છે.

4.2 કલમ 87A હેઠળ રિબેટ

જો કુલ કરપાત્ર આવક **₹12,00,000 સુધી** હોય તો કલમ 87A હેઠળ સંપૂર્ણ રિબેટ મળવાથી કરબોજ શૂન્ય બને છે (સેસ પહેલા).

5. જૂની કર વ્યવસ્થા – કરસ્લેબ (AY 2026–27)

60 વર્ષથી ઓછી ઉંમરના વ્યક્તિઓ માટે જૂની વ્યવસ્થાના કરસ્લેબ નીચે મુજબ છે:

કુલ આવક	કર દર
₹2,50,000 સુધી	શૂન્ય
₹2,50,001 – ₹5,00,000	5%
₹5,00,001 – ₹10,00,000	20%
₹10,00,000 થી વધુ	30%

5.1 સ્ટાન્ડર્ડ કપાત

જૂની વ્યવસ્થામાં પગારધારકને **₹50,000ની સ્ટાન્ડર્ડ કપાત** મળે છે.

5.2 મુખ્ય કપાતો

- કલમ 80C – ₹1,50,000 સુધી
- કલમ 80D – મેડિકલ ઇન્શ્યોરન્સ
- HRA, LTA
- ઘરલોન વ્યાજ (કલમ 24)

6. આવકવેરા ગણતરીની પ્રક્રિયા

1. કુલ આવકની ગણતરી
2. લાગુ પડતી કપાતો ઘટાડવી
3. કરપાત્ર આવક નક્કી કરવી
4. કરસ્લેબ મુજબ કર ગણવો
5. રિબેટ (હોય તો) ઘટાડવી
6. સરચાર્જ (લાગુ પડે તો) ઉમેરવો
7. 4% આરોગ્ય અને શિક્ષણ સેસ ઉમેરવો

7. સરચાર્જ દર (AY 2026–27)

કુલ આવક	સરચાર્જ
₹50 લાખથી વધુ	10%
₹1 કરોડથી વધુ	15%
₹2 કરોડથી વધુ	25%
₹5 કરોડથી વધુ	37% (જૂની વ્યવસ્થા)

8. આરોગ્ય અને શિક્ષણ સેસ

કુલ કર અને સરચાર્જ પર **4% આરોગ્ય અને શિક્ષણ સેસ** ફરજિયાત છે.

9. ઉદાહરણો

ઉદાહરણ 1: નવી વ્યવસ્થા – કરપાત્ર આવક ₹12,00,000

કુલ કર = ₹60,000 રિબેટ = ₹60,000

ચુકવવાનો કર = ₹0

ઉદાહરણ 2: નવી વ્યવસ્થા – કરપાત્ર આવક ₹20,00,000

કુલ કર = ₹2,00,000 સેસ = ₹8,000

કુલ કર = ₹2,08,000

ઉદાહરણ 3: જૂની વ્યવસ્થા – કરપાત્ર આવક ₹8,00,000

કુલ કર = ₹72,500 સેસ = ₹2,900

કુલ કર = ₹75,400

10. વ્યવહારુ કેસ સ્ટડી

નવી વ્યવસ્થા ઓછી કપાત ધરાવતા કરદાતાઓ માટે સરળ અને લાભદાયી છે, જ્યારે જૂની વ્યવસ્થા વધુ રોકાણ અને બચત કરનારાઓ માટે યોગ્ય છે.

11. એડવાન્સ ટેક્સ અને TDS

જો કુલ કરબોજ ₹10,000થી વધુ હોય તો એડવાન્સ ટેક્સ ચૂકવવો ફરજિયાત છે. પગારધારક માટે આ જવાબદારી સામાન્ય રીતે TDS દ્વારા પૂરી થાય છે.

12. આવકવેરા રિટર્ન દાખલ કરવું

સમયસર ITR દાખલ કરવાથી દંડથી બચી શકાય છે અને નાણાકીય વિશ્વસનીયતા વધે છે.

13. ડિજિટલ આવકવેરા પ્રણાલી

AIS, TIS, ફેસલેસ અસેસમેન્ટ અને પ્રી-ફિલ્ડ રિટર્ન જેવી સુવિધાઓથી પ્રણાલી વધુ પારદર્શક બની છે.

14. સામાન્ય ભૂલો

- ખોટી કર વ્યવસ્થા પસંદ કરવી
- આવક છુપાવવી
- કપાતો ભૂલી જવી

15. નિષ્કર્ષ

મૂલ્યાંકન વર્ષ 2026–27 માટે આવકવેરાની યોગ્ય ગણતરી, યોજના અને સમયસર પાલન કરવું અત્યંત જરૂરી છે. જૂની અને નવી બંને વ્યવસ્થાનું તુલનાત્મક મૂલ્યાંકન કરીને યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરવાથી કરબોજ ઘટાડી શકાય છે અને કાનૂની પાલન સુનિશ્ચિત થાય છે.

ચારણી સાહિત્ય અને રાષ્ટ્રવાદના વિકાસમાં ફાળો

ડૉ. ધ્રુવકુમાર જયંતકુમાર બ્રહ્મભટ્ટ
Ph.D., HNGU Patan.

૧૯મી સદી ભારત અને વિશ્વ માટે ઉજ્જવળ સદી ગણાય છે. જે રીતે ઈ.સ. પૂર્વે પાંચમી અને છઠ્ઠી સદી જગતની ઉજ્જવલ સદી હતી. તેમ ૧૯મી સદીમાં દરેક ક્ષેત્રે ઉત્તમ પરિવર્તનો આવ્યાં છે. ખાસ કરીને એશિયાના દેશોમાં શિક્ષણ વિકાસ, ઔદ્યોગિક વિકાસ, રાજકીય વિકાસ, રાષ્ટ્રવાદની હરણફાળ વગેરેમાં જોવા મળે છે. આ સમયે ભારતમાં ઝડપી વિકાસ થવા પામ્યો છે. રેલ્વે નંખાઈ, તાર, ટેલિફોન, શિક્ષણ સંસ્થાઓ, સમાજ સુધારકો દ્વારા સામાજિક પરિવર્તન વગેરે ક્ષેત્રે ભારતમાં થવા પામ્યો. અંગ્રેજો તે સમયે સત્તાધીશ હતાં. આથી અંગ્રેજોના સામે ભારતીય લોકોએ આંદોલનો કર્યા. અને તેમાં ખાસ કરીને શિક્ષણ દ્વારા લોક જાગૃતિ આવી. તેમાં મૌખિક અને લેખિત શિક્ષણ મેળવાતું જ્યારે લેખિત શિક્ષણમાં અંગ્રેજોની શાળાઓ દ્વારા પ્રાપ્ત થતું શિક્ષણ સરકારી કે લેખિત શિક્ષણ કહેવાતું.

૧૮૫૭ના વિકાસમાં આ શિક્ષણ દ્વારા મોટી અસર જોવા મળી, કારણકે સાહિત્યના ક્ષેત્રે અંગ્રેજોએ જે વિકાસ કર્યો હતો, તે જ રાષ્ટ્રવાદના વિકાસનું કારણ બન્યું. અનેક પ્રકારના લખાણો સાહિત્યો દ્વારા થવા પામ્યાં. આ સિવાય રાજાઓ, બાદશાહો, રજવાડાઓમાં શિક્ષણ અપાતું. તેમાં બ્રાહ્મણો સિવાય, ભાટ, ચારણો, બારોટો પણ પોતાના સાહિત્યની વિકાસ ગાથા આલેખતાં રહ્યાં છે.

ભાટ, ચારણ અને બારોટ જ્ઞાતિના લોકો ગુજરાત અને રાજસ્થાનમાં ઉચ્ચસ્થાન ધરાવતા, રાજકુટુંબો સાથે તેમનો નાતો હતો. દરબારો ભરાતાં ત્યારે તેઓ દુહા, છંદ અને ગીત કે ભજનો દ્વારા રાજાની યશોગાથા કે ભક્તિનો પ્રવાહ રેલાવતાં. આ જ્ઞાતિના લોકો રાજાઓ કે દરબારો સાથે યુદ્ધે જતાં અને રાજાની સાથે રહીને મુઘલો કે અંગ્રેજોના સામે યુદ્ધ કરતાં. કેટલાંક ભાટ, ચારણો કે બારોટો બાદશાહ કે રાજાઓના માનીતા હતાં. કેટલાક દરબારી કવિઓ હતાં. અને દરબારો ભરાતા ત્યારે રાજ કવિ તરીકે તેમનું સ્થાન મહત્વનું રહેતું. તે સમયની ચારણી પ્રણાલી કે શિક્ષણને વિકસાવવામાં આવી નથી. છતાં ભારતમાં રાષ્ટ્રવાદના વિકાસમાં ચારણી સાહિત્ય, બારોટી સાહિત્યે અનોખું પ્રદાન આપ્યું છે. તે નોંધનીય છે.

ભારતીય સાહિત્ય :- ૧૮મી અને ૧૯મી સદીમાં ગુજરાતી સાહિત્યની રચના થવા પામી છે. તેમાં (૧) નાટકો, (૨) કવિતાઓ, (૩) વાર્તાઓ, (૪) લેખો, (૫) કાર્ટૂન લેખો, (૬) સૂત્ર લેખો, (૭) ચોપાનીયા લેખો. આ ઉપરાંત મૌખિક સાહિત્ય જે ભવાઈના માટેનાં હતાં તે વિકાસ પામ્યાં.

કવિઓ અને કવિદરબાર :- ઉપર જોયું તે પ્રમાણે સાહિત્યના ઘણાં પ્રકારો છે. તેમ છતાં બે પ્રકારનુંસાહિત્ય છેક મધ્યકાલ સમયથી મળે છે. રાજાઓ તરફથી રાજકવિ માન્ય કરવામાં આવતાં. ત્યારબાદ બધાજ કવિઓને એકઠા કરીને રાજા કવિદરબાર ભરતાં. તેમાં કવિઓ પોતાની કૃતિઓ રજૂ કરતાં અને મૌખિક રજૂઆત દ્વારા રાજાના શાસનને કે સ્થાનને બિરદાવતાં. પ્રાચીન સમયમાં પણ આ પ્રકારની પદ્ધતિ હતી. ગુપ્તયુગમાં રાજા સમુદ્રગુપ્ત કવિ હતો અને તેના દરબારી કવિઓનું અનેક ઘણું મોટું મંડળ હતું. રાજા હર્ષવર્ધનનું કવિઓનું મંડળ હતું. સોલંકી શાસકોમાં ભીમદેવ પહેલાથી શરૂ કરી સોલંકી રાજા કર્ણદેવ બીજા સુધી અનેક દરબારી કવિઓ સ્થાન ધરાવતાં. તેમાં રાજા જયસિંહ સિદ્ધરાજનો

રાજકવિ શ્રીપાલ હતો. જે પ્રજ્ઞાચક્ષુ હતો. આ સિવાય અનેક કવિઓ અને હેમચંદ્રાચાર્ય પણ મુખ્ય હતાં. હેમચંદ્રાચાર્ય કુમારપાલના સમય સુધી પણ જીવીત રહ્યા છે. તેમની સાથે તેમનું શિષ્યમંડળ પણ હતું.

૧૨મી સદીમાં સલ્તનત સમયમાં કવિઓએ રાજપૂત શાસકોની ગાથાઓ રચી છે. ૧૩મી સદીમાં કાન્હડદે પ્રબંધ, અમીરખુશરો દ્વારા લખાયેલ દેવળ દેવી ખિજરખાન નામે નાટક લખાયું. રાજાઓના વજીરો અને પ્રધાનોએ પણ સાહિત્યો રચ્યાં છે કે વસ્તુપાલ અને તેજપાલ શ્રેષ્ઠ કવિઓ રહ્યાં છે.તેમની સાથે કવિમંડળ પણ બેસતું હતું.

સલ્તનત સમયમાં જ્યારે પૃથ્વીરાજ ચૌહાણે સમગ્ર ભારતમાં સત્તા જમાવી ત્યારે શાહબુદ્દીન ઘોરીએ પૃથ્વીરાજ સામે યુદ્ધ કર્યું, ત્યારે તેના મિત્ર અને દરબારી કવિ ચંદબરદાઈએ તેની સાથે રહી યુદ્ધ કર્યુ.

રાજકવિઓ રાજાની સાથે ઘોડેસવાર થઈને હાથમાં તલવાર લઈ રણે ચઢેલા છે. સૌરાષ્ટ્ર, રાજપૂતાના, કાઠીયાવાડના બારોટ અને ચારણ કવિઓએ સાહિત્ય આપ્યું છે. તેની સાથે સાથે રણમેદાન અને મિત્રતા પણ નિભાવી છે.

બારોટી શબ્દનો અર્થ :- બારોટ, ચારણો અને ભાટ આ જ્ઞાતિ ઘણી જૂની અને પ્રાચીન છે. તેના વિવિધ અર્થો મળી આવ્યાં છે. બીજો એક શબ્દ બ્રહ્મભટ્ટ પણ થાય છે.

પુજ્યશ્રી કે.કા.શાસ્ત્રી બારોટ, ચારણો, ભાટ અને બ્રહ્મભટ્ટ આ બધાજ એક જ છે તેવો અભિપ્રાય આપે છે. બ્રહ્મભટ્ટ એટલે યોદ્ધો તેવો અર્થ શાસ્ત્રી સાહેબ કરે છે. બ્રહ્મભટ્ટ - એટલે "શહારા" - પુજનીય, બ્રહ્મ + ભટ્ટ = બારોટ, વીર સૈનિક (ડૉ. ભૂપેન્દ્રસિંહ અભાણી - "બારોટી અને બારોટી સાહિત્ય") 'વીર સૈનિક' અર્થ બતાવે છે. જે રાજાની સાથે રહીને સંકટ સમયે મદદ કરનાર. (પૃથ્વીરાજની સાથે ચંદબરબાઈએ નિભાવેલી મિત્રતાનો ઉલ્લેખ કરી શકાય.)

બારોટી સાહિત્ય:- ચારણો દ્વારા લખાયેલ સાહિત્ય ચારણી સાહિત્ય, બારોટો દ્વારા લખાયેલ બારોટી 1-સાહિત્ય, આ સાહિત્યમાં ધર્મ, રાજા, પ્રજા, સૈનિક, યુદ્ધ, સંગ્રામો, શસ્ત્રો, શાસ્ત્રો, હાથીઘોડા, પશુ પક્ષીઓ, તહેવારો, વાયુ, જળ, આકાશ, પાતાળ, બાળક, માતા, સ્ત્રી, વૃદ્ધ, ખાણીપીણી, ભૌતિક સંપત્તિ તેમજ અન્ય એવા અનેક વિષયો ઉપર આ સાહિત્ય મળે છે.

બારોટી કે ચારણી સાહિત્યના પ્રકાર: ગુજરાત અને રાજસ્થાનમાં આ પ્રકારનું સાહિત્ય ખુજબ વિકાસ પામ્યું છે. તેના વિવિધ પ્રકારો છે. (૧) સપાખરું, (૨) જાંગડુ (૩) દુહા-સોરઠ (૪) કુંડળિયા (૫) છપ્પય-કવિત (૬) દુમિલા (૭) પદ્ધરી (૮) ચંદ્રાવળા (૯) હરિગીત (૧૦) સવૈયા (૧૧) ઝૂલણા (૧૨) કાફી (૧૩) રાસો (૧૪) કક્કો અને માતૃકા (૧૫) રાસડા (૧૬) પવાડો.

ચારણી સાહિત્યનો વિકાસ અને પ્રદાન "વહી" :- ૧૧મી અને બારમી સદીનો ઈતિહાસ જાણવા મળે છે. તેમાં ચારણો કે બારોટો દ્વારા ખુબજ પ્રોત્સાહન અપાયું છે. તેઓએ જે સાહિત્ય રચ્યું તે 'વહી'માં સમાવવામાં આવ્યું છે. મહાકવિ ચંદબરદાઈ દ્વારા અનેક લખાણો 'વહી'માં ઉતારવામાં આવી છે. રાજસ્થાનના અનેક લખાણો 'વહી'માં ઉતારવામાં આવ્યાં છે. તે દ્વારા રાજસ્થાનનો ઈતિહાસ જાણવા મળે છે. કર્નલ ટોડ નોંધે છે કે ચંદબરદાઈ દ્વારા રાજસ્થાનનો ઇતિહાસ મળે છે.

"THE WORK OF CHUND IS A UNIVERSAL HISTORY OF THE PERIAD IN WHICH HE WROTE .... AND TO MAKE MY PROSAIC VERSION OF SOME VALUE."

બરદાઈની વહીમાં ઘોરી અને પૃથ્વીરાજના યુદ્ધ થયાનો અહેવાલ મળે છે. આ એક રાષ્ટ્રીયતાના વિકાસ પરિબળ છે. પંદરમી સદીના ઉત્તરાર્ધથી લઈને ઓગણીસમી સદીના મધ્યાંતર સુધીના લગભગ ચારસો વર્ષન લાંબાકાળમાં હિન્દુ-મુસલમાનોના અનેક યુદ્ધો થયાં છે. આ યુદ્ધોનો અહેવાલ બારોટી સાહિત્ય દ્વારા મળે છે

તેના દ્વારા ઈતિહાસ જાણી શકાય છે. તેનાથી રાષ્ટ્રીયતાને ઉત્તેજન મળે છે.

બારોટી કે ચારણી સાહિત્ય તૈયાર કરનાર અનેક ભાટ, ચારણો થઈ ગયાં. તેમાં કવિ ઈશરદાન ગઢવી, શ્રી ચંદબરદાઈ, કવિગંગ, ભક્ત કવિ પ્રિતમદાસ, ધીરા ભગત, ભૂરાકાનજી, ગીના બરોટ, હેમુ ગઢવી, કવિપિંગલ, કાનજી ભૂટા બારોટ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તેઓએ ભારત માતાની યશોવંદના લખી અને રાષ્ટ્રભક્તિ જગાડવામાં મોટું પ્રદાન આપ્યું છે.

રાણા પ્રતાપની શૂરવીરતાને ઈશરદાન ગઢવીએ લોકમુખે ગુંજતી કરી છે. તેમની 'વહી'માં રાજપૂતાના અને શૂરવીરતા સુવર્ણ અક્ષરે લખાયેલી છે. જે સમગ્ર ભારત વર્ષમાં જાણીતી બની.

૧૮૫૭માં મહારાણી લક્ષ્મીબાઈએ જે શૌર્ય દાખવ્યું છે તે અને ભારતની નારી રત્ન વિશે અનેક દુહા અને છંદો બારોટો કે ચારણો દ્વારા નોંધાયા છે. ૧૮૫૭ના વિપ્લવને ગામડે ગામડે જગાડવામાં આ સાહિત્ય અમર બની ગયું.

"લઈ તેગ લક્ષ્મીબાઈ જે, ઝાંસી તણી રાણી હતી

ઝૂઝી હતી રણજંગમાં, જે દુશ્મનો હણતી હતી

મર્દોસમી એ માનુની પણ હતી હિન્દુસ્તાનમાં."

૧૯મી સદીના મધ્યાંતર પછી અને ૨૦મી સદીના મધ્યાંતર સુધી ગુજરાતમાં અનેક ચારણો, ભાટ, બારોટ થઈ ગયાં. તેમાં ખાસ કવિ દુલાભાયા કાગ જે કાગબાપુના નામે જાણીતા બન્યાં તથા અનેક કવિઓ દ્વારા રાષ્ટ્રીય જાગૃતિ લાવવામાં મહત્વનું પ્રદાન આપવામાં આવ્યું. તેઓએ રાષ્ટ્રીય નેતાઓના કાર્યોને બિરદાવ્યાં છે અને લોક જાગૃીત લાવી છે.

ભારતની રાષ્ટ્રીય આઝાદી અને બારોટી કવિઓના કવિત્વ :- ભારતમાં મુસ્લીમ પ્રજાનાં સામે યુદ્ધ પછી હિન્દુ પ્રજાનું બીજુ મહત્વનું યુદ્ધ અંગ્રેજો સામે થયું છે. તેમાં ગાંધીજી મુખ્ય હતાં અને તેમની અહિંસક લડતો, આ લડતોને ધ્યાનમાં રાખી ચારણ કવિઓને દુહા, છંદ, સોરઠા વગેરે બનાવ્યાં અને તેને ગાતા કર્યા.

કવિ દુલાભાયા કાગ - કાગબાપુ: ગુજરાતના કાઠિયાવાડના જાણીતા બીજા મહત્વના ચારણ કવિ દુલાભાયા કાગ હતાં. તેમણે પણ રાષ્ટ્રીય ચેતના જગાડવામાં પોતાના સાહિત્યને રેલાવ્યું છે. ગાંધીજીને અનુલક્ષી 'ગાંધીડોમારો' નામે કાવ્ય રચ્યું. તેમાં હિંદ અને બ્રિટનની પ્રશ્નોતરી છે. હિંદ અને બ્રિટાનીઆ નામે બે બહેનોની વાત આપી છે.

સો સો વાતું નો જાણનારો

મોભીડો મારા ઝાઝી વાતુંનો ઝીલનારો .... ટેક

ડગલે ડગલે હાલ્યા કરે છે. ઉંચાણમાં ન ઉભનારો (૨)

એ .... ઢાળ ભાળીને સો ધોડવા માંડે

(ઈતો) ઢાળમાં નવ ધોડનારો મોભીડો..

૧૬-૨-૧૯૩૮ના હરિપુરા કોંગ્રેસ બાદ ગાંધીજીના જીવનશૈલી, અહિંસાવાદને આવરી લઈ સુંદરકાવ્યની રચના કરેલી જેનું શીર્ષક હતું. 'તોપને લાગી ટાઢ તે રીતે વર્ણવ્યું છે. ત્યારપછી 'વાણિયો ખેડેવેર' કાવ્ય રચ્યું.

માતાજીની નોબતુ વાગે છે.
આજ સૂતા સૌ માનવી જાગે છે.
લીલૂડા માથાડા માગે છે ... ટેક ...
આજ જોધો એવો જાગીઓરે..
એણે સૂતો જગાડયો કાળ (૨)
એ... પગ પાતાળેને શીશ આકાશે,
હાથ પોગ્યા દિગપાળ, માતાજીની ...
મોતની લેવા લે'ર (૨)
એ ... દૂધ પીધા પછી પીશે એનું.
વાણિયો લેશે વેર, માતાજીની ...

૧૯૩૦ અને ૩૧ થી શરૂ કરી ૧૯૪૮ સુધીની સંપૂર્ણ લડતો, ખાદી, રેંટિયો, નેતાઓ વગેરેને અનુલક્ષી ભાટ, ચારણોએ કાવ્ય રચના કરી રાષ્ટ્રીયતા, જન જાગૃતિ અને જનચેતના જગાડી છે.

૧૯૪૮માં ગાંધીજીની હત્યા થતાં કવિશ્રી નાથુરાવ બારોટે શ્રધ્ધાંજલી રૂપે એક દુહો રચ્યો છે.

"ગાંધીડાને મારવો નો'તો ગાંધીડાને મારવો નો'તો,
છોડતા ગોળી હાથ હત્યારાનો ઝાલીને કોઈએ વારવો હતો.
...વિશ્વ આખાને પ્રકાશ દીધેલો રે એણે સાચો માર્ગ ચિંધેલો,
નાથુ કહે દુનિયાના દીવો ફૂંક મારીને ઠારવો નો તો."

છેલ્લે મહત્વમાં સમગ્ર ભારતના પ્રાચીન સાહિત્યથી શરૂ કરી આજ પર્યંતના તમામ સાહિત્યમાં ચારણી અને બારોટી સાહિત્ય અત્યંત મહત્વનું છે. રાજાઓના નામ, દરબાર, વંશ, યુદ્ધો અને શૂરવીરતાઓથી શરૂ કરી આઝાદ ભારત અને મહાત્મા ગાંધીજીની હત્યા સુધી અનેક પ્રકારનું સાહિત્ય રચાયું. તેમાં ડિંગલ અને પિંગલ સાહિત્ય પણ આજ સાહિત્યનો એક ભાગ છે. સૌરાષ્ટ્ર યુનિર્વસીટી રાજકોટ દ્વારા આવી લગભગ ૨૫૦૦૦ કરતાં પણ વધારે 'વહીઓ' એકઠી કરેલ છે. (ચારણો અને ભાટ દ્વારા લખાયેલ હસ્તપ્રતો) આ ઉપરાંત છેલ્લા બે વર્ષથી સમગ્ર ગુજરાતમાં એક અભિયાન કરીને આવી હસ્તપ્રતો જિલ્લા કેન્દ્રો ઉપર એકઠી કરવામાં આવી છે. આ વહીઓ દ્વારા જે તે સમયનો ઈતિહાસ, વંશજો, યુદ્ધો અને રાજકીયસ્થિતિ વિશે હાલમાં કેટલાક વિદ્યાર્થીમિત્રો પીએચ.ડી. અને એમ.ફીલ. જેવી ડીગ્રીઓ પણ મેળવી રહ્યાં છે. સંશોધન આધારે તે મદદરૂપ થાય છે. રાષ્ટ્રીય ચેતનાનું મુખ્ય પરિબળ ચારણી સાહિત્ય છે.

સંદર્ભસૂચિ

૧. ડૉ. અભાણી ભૂપેન્દ્રસિંહ
*'બારોટ અને બારોટી સાહિત્ય"
પ્રકાશક : રાજનકુમાર બી. અભાણી, જેતપુર - ૨૦૦૪
૨. કવિ કાગ બાપુ (દુલાભાયા કાગ)
"આવકારો મીઠો ..." (કવિ કાગ બાપુની ચૂંટેલી વાણી)

પ્રકાશક : માહિતીખાતુ ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર - ૨૦૦૪

૩. મેઘાણી ઝવેરચંદ.

લોક સાહિત્ય અને ચારણી સાહિત્ય 'વ્યાખ્યાનો અને લેખો"

પ્રકાશક : મેઘાણી પરિવાર, ભાવનગર - ૧૯૯૭

૪. દલાલ સુરેશ

કવિ પરિચય

પ્રકાશક - શ્રીમતી કામલીની હર્ષક ભણસાલી

મુંબઈ - ૧૯૮૬

૫. ગાંધીમેળા પ્રબંધ સમિતિ

"ધરાસણાનો કાળો કેર'

૫૪ મો ગાંધીમેળો, ધરાસણા. ફેબ્રુઆરી - ૨૦૦૩

પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક પ્રણાલીઓ અને શાશ્વત મૂલ્યો: એક આર્થિક પરિપ્રેક્ષ્ય

ડૉ. ધવલકુમાર પ્રવિણકુમાર દવે
મદદનીશ અધ્યાપક
શ્રી એચ. એસ. શાહ કોલેજ ઓફ કોમર્સ મોડાસા.

સારાંશ

પરંપરાગત ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા નૈતિક, સામાજિક અને આધ્યાત્મિક મૂલ્યો પર આધારિત હતી, જે ઉત્પાદન, વિતરણ અને વપરાશની પ્રક્રિયાને માર્ગદર્શન આપતી હતી. આધુનિક અર્થતંત્રમાં નફા અને ભૌતિક વૃદ્ધિને મુખ્ય સ્થાન આપવામાં આવે છે, જ્યારે પરંપરાગત ભારતીય વિચારધારામાં અર્થશાસ્ત્રને સામાજિક સુમેળ, ટકાઉ વિકાસ અને નૈતિક જીવનનું સાધન માનવામાં આવતું હતું. આ સંશોધન પેપરમાં પરંપરાગત ભારતીય અર્થતંત્રની રચના અને તેમાં રહેલા શાશ્વત મૂલ્યો જેમ કે ધર્મ, અપરિગ્રહ, સર્વોદય તથા પ્રકૃતિ સાથેના સંતુલનનું આર્થિક દૃષ્ટિકોણથી વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું છે.

આ અભ્યાસ વર્ણનાત્મક અને વિશ્લેષણાત્મક પદ્ધતિ પર આધારિત છે અને તેમાં દ્વિતીયક માહિતી સ્ત્રોતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જેમ કે પ્રાચીન ભારતીય ગ્રંથો, તત્ત્વચિંતન સાહિત્ય અને કૌટિલ્ય, મહાત્મા ગાંધી, જે.સી. કુમારપ્પા તથા અમર્ત્ય સેન જેવા વિચારકોના લેખન. પરંપરાગત ભારતનું ગ્રામ આધારિત આત્મનિર્ભર અર્થતંત્ર, વ્યવસાયિક રચના અને મર્યાદિત ઉપભોગની નીતિ સામાજિક ન્યાય અને પર્યાવરણીય સંતુલન સુનિશ્ચિત કરતી હતી.

આજના સમયમાં વધતી આર્થિક અસમાનતા, પર્યાવરણીય ક્ષય અને અસ્થિર વિકાસની સમસ્યાઓને ધ્યાનમાં લેતા પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક મૂલ્યોની પ્રાસંગિકતા ફરી વધતી જાય છે. આ અભ્યાસ નિષ્કર્ષે કહે છે કે આધુનિક આર્થિક આયોજનમાં શાશ્વત મૂલ્યોનો સમાવેશ કરવાથી સર્વસમાવેશક અને ટકાઉ વિકાસ શક્ય બની શકે છે.

૧. પ્રસ્તાવના

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં, અર્થશાસ્ત્રને ફક્ત ઉત્પાદન, વિતરણ અને વપરાશની પ્રક્રિયા તરીકે જોવામાં આવતું નથી, પરંતુ માનવ જીવનના નૈતિક અને સામાજિક પરિમાણો સાથે ગાઢ રીતે જોડાયેલી એક શાખા તરીકે જોવામાં આવે છે. પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક પ્રણાલીઓ શાશ્વત મૂલ્યોમાં મૂળ હતી, જ્યાં માનવ કલ્યાણ, સામાજિક ન્યાય અને પ્રકૃતિ સાથે સુમેળને પ્રાથમિક ઉદ્દેશ્યો માનવામાં આવતા હતા. ધર્મ, આર્થિક ન્યાય, અપરિગ્રહ (અ-સંપત્તિ) અને સર્વોદય (બધાનું કલ્યાણ) જેવા મૂલ્યો ભારતીય આર્થિક વિચારના પાયાના સ્તંભો બનાવે છે.

પરંપરાગત ભારતીય સમાજમાં, ગ્રામ્ય પ્રણાલી આર્થિક જીવનના કેન્દ્રિય એકમ તરીકે સેવા આપતી હતી, જે સ્વ-નિર્ભરતા અને સહકારી આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વર્ગીકૃત થયેલ હતી. કૃષિ, કુટીર ઉદ્યોગો અને સ્થાનિક વ્યવસાયો લોકોની આવશ્યક જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરતા હતા. આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ નફાના મહત્તમકરણને બદલે ફરજ, નૈતિક આચરણ અને સામૂહિક કલ્યાણ પર ભાર મૂકતી હતી. પરિણામે, સંસાધનોનું વધુ પડતું શોષણ નિયંત્રિત કરવામાં આવ્યું હતું, અને સામાજિક અસમાનતાઓ મર્યાદિત રહી હતી.

આધુનિક યુગમાં, વૈશ્વિકરણ, ઔદ્યોગિકીકરણ અને બજાર-લક્ષી આર્થિક પ્રણાલીઓએ વિકાસ વ્યૂહરચનાના કેન્દ્રમાં આર્થિક વિકાસને મૂક્યો છે. જોકે, આ પ્રક્રિયા પર્યાવરણીય અધોગતિ, આવક અસમાનતા અને સામાજિક વિભાજન જેવા ગંભીર પડકારો તરફ દોરી ગઈ છે. આ સંજોગોમાં, પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક પ્રણાલીઓ અને તેમાં સમાવિષ્ટ શાશ્વત મૂલ્યોની ફરીથી તપાસ કરવી અનિવાર્ય બની ગઈ છે.

આ સંશોધન પેપરનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક પ્રણાલીઓનું આર્થિક વિશ્લેષણ કરવાનો અને તેમાં રહેલા શાશ્વત મૂલ્યોની સમકાલીન સુસંગતતાની તપાસ કરવાનો છે. આ અભ્યાસ એ દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરે છે કે મૂલ્ય-આધારિત આર્થિક માળખું ટકાઉ અને સમાવિષ્ટ વિકાસ પ્રાપ્ત કરવા માટે કેવી રીતે અર્થપૂર્ણ માર્ગદર્શન પૂરું પાડી શકે છે.

૨. સાહિત્ય સમીક્ષા

પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વિચારધારાના નૈતિક આધાર પર અનેક વિદ્વાનોએ મહત્વપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો છે. કૌટિલ્યનું*અર્થશાસ્ત્ર*રાજ્યની જવાબદારી, લોકકલ્યાણ અને નૈતિક શાસન પર આધારિત વ્યવસ્થિત આર્થિક વિશ્લેષણ રજૂ કરે છે (Kautilya, 1992)[1]. ગાંધીજીએ આધુનિક ઉદ્યોગ આધારિત મૂડીવાદની ટીકા કરીને સત્ય અને અહિંસા આધારિત વિકેન્દ્રિત અર્થવ્યવસ્થાનું સમર્થન કર્યું છે (Gandhi, 1938)[2]. જે.સી. કુમારપ્પાની "કાયમી અર્થવ્યવસ્થા" ટકાઉ વિકાસ અને પ્રકૃતિ સાથેના સંતુલન પર ભાર મૂકે છે (Kumarappa, 1945)[3]. અમર્ત્ય સેન અર્થશાસ્ત્રને નૈતિકતા સાથે જોડીને ન્યાય અને માનવ કલ્યાણ પર કેન્દ્રિત કરે છે (Sen, 1987)[4]. રાધાકૃષ્ણન ભારતીય તત્ત્વચિંતનમાં રહેલા આધ્યાત્મિક મૂલ્યોના સામાજિક અને આર્થિક પ્રભાવને ઉજાગર કરે છે (Radhakrishnan, 1951)[5]. તેમ છતાં, આ તમામ અભ્યાસોને સંકલિત કરીને પરંપરાગત ભારતીય અર્થતંત્ર અને શાશ્વત મૂલ્યોનું એકીકૃત આર્થિક વિશ્લેષણ કરતી સંશોધન કૃતિઓ સીમિત છે, જે સંશોધન ખાલી જગ્યા દર્શાવે છે.

૩. અભ્યાસના ઉદ્દેશ્યો

૧. પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક પ્રણાલીઓના માળખાકીય લક્ષણોનું પરીક્ષણ કરવું.
૨. આર્થિક વર્તનને આકાર આપવામાં શાશ્વત મૂલ્યોની ભૂમિકાનું વિશ્લેષણ કરવું.
૩. આધુનિક સંદર્ભમાં પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વિચારની સુસંગતતાનું મૂલ્યાંકન કરવું.
૪. નૈતિક અને ટકાઉ વિકાસ પરના પ્રવચનમાં યોગદાન આપવું.

૪. સંશોધનપદ્ધતિ

આ સંશોધન અભ્યાસ વર્ણનાત્મક અને વિશ્લેષણાત્મક સંશોધન રચના પર આધારિત છે, જે મૂલ્ય આધારિત અને તત્ત્વ ચિંતનાત્મક આર્થિક વિચારધારાનું અધ્યયન કરવા માટે યોગ્ય માનવામાં આવે છે. આ અભ્યાસમાં મુખ્યત્વે દ્વિતીયક માહિતીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં ભારતીય આર્થિક વિચારધારાના માન્ય પાઠ્યપુસ્તકો, રાષ્ટ્રીય તથા આંતરરાષ્ટ્રીય સંશોધન જર્નલોમાં પ્રકાશિત લેખો, *અર્થશાસ્ત્ર* જેવા પ્રાચીન ભારતીય ગ્રંથો તથા મહાત્માગાંધી, જે.સી. કુમારપ્પા અને અમર્ત્યસેન જેવા પ્રખ્યાત વિચારકોના લેખનનો સમાવેશ થાય છે. ઉપરાંત, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને નીતિ આધારિત સંગઠનો દ્વારા પ્રકાશિત અહેવાલોનો પણ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

આ અભ્યાસમાં પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વ્યવસ્થામાં રહેલા આર્થિક વિચારો, નૈતિક સિદ્ધાંતો અને મૂલ્ય પદ્ધતિઓનું અર્થઘટન અને વિવેચન કરવા માટે ગુણાત્મક સંશોધન અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો છે. સામગ્રી વિશ્લેષણ પદ્ધતિ દ્વારા ટકાઉપણું, સામાજિક ન્યાય, આત્મનિર્ભરતા અને આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં નૈતિક નિયંત્રણ જેવા પુનરાવર્તિત વિષયો ઓળખવામાં આવ્યા છે. આ અભ્યાસમાં પ્રાથમિક માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી નથી, કારણકે સંશોધનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિચારાત્મક સમજ અને સિદ્ધાંતાત્મક વિશ્લેષણ પર કેન્દ્રિત છે. એકત્રિતમાહિતીનું વ્યવસ્થિત રીતે સમીક્ષા, વર્ગીકરણ અને વિશ્લેષણ કરીને આજના આર્થિક સંદર્ભમાં શાશ્વત મૂલ્યોની પ્રાસંગિકતા અંગે અર્થસભર

[1]Kautilya. (1992). *The Arthashastra* (R. Shamasastry, Trans.). Penguin Classics.
[2]Gandhi, M. K. (1938). *Hind Swaraj*. Navajivan Publishing House.
[3]Kumarappa, J. C. (1945). *Economy of Permanence*. Sarva Seva Sangh.
[4]Sen, A. (1987). *On Ethics and Economics*. Basil Blackwell.
[5]Radhakrishnan, S. (1951). *Indian Philosophy* (Vol. 1). George Allen & Unwin.

નિષ્કર્ષો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

૫. અભ્યાસની મર્યાદાઓ

આ સંશોધન અભ્યાસની શૈક્ષણિક મહત્વતા હોવા છતાં કેટલીક મર્યાદાઓ છે. આ અભ્યાસ મુખ્યત્વે પુસ્તકો, સંશોધન જર્નલો, પ્રાચીન ગ્રંથો અને પ્રકાશિત અહેવાલોમાંથી એકત્રિત દ્વિતીયક માહિતી પર આધારિત છે; તેથી તેમાં પ્રાથમિક માહિતી અથવા ક્ષેત્રિય અનુભવ આધારિત પુરાવાનો સમાવેશ થતો નથી. પરિણામે અભ્યાસના નિષ્કર્ષો આંકડાકીય પરીક્ષણ કરતાં વિચારાત્મક અને અર્થઘટનાત્મક સ્વરૂપ ધરાવે છે. ઉપરાંત, પરંપરાગત ભારતીય અર્થતંત્ર વિવિધ પ્રદેશો અને ઐતિહાસિક સમયગાળાઓમાં ભિન્ન હતું, પરંતુ આ અભ્યાસમાં સામાન્ય માળખું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે અને પ્રદેશ-વિશિષ્ટ કે સમય-વિશિષ્ટ વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું નથી. પ્રાચીન ગ્રંથો અને તત્ત્વચિંતનાત્મક વિચારોના અર્થઘટનમાં કેટલાક અંશે વિષયાનુભૂતિ (subjectivity) રહેલી હોઈ શકે છે. તેમ છતાં, આ અભ્યાસ આર્થિક વિચારધારામાં શાશ્વત મૂલ્યોની પ્રાસંગિકતા સમજવા માટે મજબૂત સિદ્ધાંતાત્મક આધાર પૂરો પાડે છે.

૬. પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વ્યવસ્થા

પરંપરાગત ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા મુખ્યત્વે ગ્રામ આધારિત અને આત્મનિર્ભર સ્વરૂપની હતી. ગામ અર્થતંત્રનું મૂળ એકમ હતું, જ્યાં ઉત્પાદન અને વપરાશ વચ્ચે નજીકનો સંબંધ જોવા મળતો હતો. ખેતી આ અર્થવ્યવસ્થાનો મુખ્ય આધારસ્તંભ હતી અને મોટાભાગની વસ્તીને રોજગાર પૂરો પાડતી હતી. ખેતી સાથે પશુપાલન, વણકામ, માટીકામ, લાકડાકામ તેમજ અન્ય કુટિર અને હસ્તકલા ઉદ્યોગો જોડાયેલા હતા, જે ગ્રામસમાજની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરતા હતા.

પરંપરાગત ભારતીય સમાજમાં વ્યવસાયિક રચના નફાની મહત્તમતા કરતાં સમુદાયની જરૂરિયાતોને આધારે ગોઠવવામાં આવી હતી. આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં ફરજભાવ, સહકાર અને સામાજિક જવાબદારીને મહત્વ આપવામાં આવતું હતું. જાતિ આધારિત વ્યવસાયિક વ્યવસ્થાએ, તેની મર્યાદાઓ હોવા છતાં, શ્રમ વિભાજન અને પરંપરાગત કુશળતાની સતતતા સુનિશ્ચિત કરી હતી. વિનિમય સંબંધો મુખ્યત્વે સ્થાનિક સ્તરે સીમિત હતા અને મર્યાદિત નાણાકીય વ્યવસ્થા તથા વિનિમય પદ્ધતિ (barter system) દ્વારા વેપાર સરળ બનાવવામાં આવતો હતો. પરિણામે ગ્રામ અર્થતંત્ર બાહ્ય બજારના પ્રભાવથી મોટા ભાગે સુરક્ષિત રહેતું હતું.

આ ઉપરાંત, પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વ્યવસ્થામાં મર્યાદિત ઉપભોગ અને અતિસંગ્રહથી પરહેજ પર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો. અપરિગ્રહ જેવા નૈતિક મૂલ્યો સંસાધનોના ન્યાયસંગત વિતરણ માટે અનૌપચારિક નિયંત્રણ તરીકે કાર્ય કરતા હતા. આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ અને પ્રકૃતિ વચ્ચેના ગાઢ સંબંધને કારણે જમીન, પાણી અને જંગલ સંસાધનોનો ટકાઉ ઉપયોગ શક્ય બનતો હતો. આમ, પરંપરાગત ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાએ આર્થિક સ્થિરતા, સામાજિક એકતા અને પર્યાવરણીય સંતુલનને પ્રોત્સાહન આપતું મૂલ્ય આધારિત વિકાસ મોડલ રજૂ કર્યું હતું.

૭. ભારતીય આર્થિક વિચારધારામાં શાશ્વત મૂલ્યો

શાશ્વત મૂલ્યો ભારતીય આર્થિક વિચારધારાનો તત્ત્વચિંતનાત્મક આધાર રહ્યા છે અને આર્થિક વર્તનને નિયંત્રિત કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવતા હતા. *ધર્મ*ની કલ્પનાએ આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં નૈતિક જવાબદારી અને સદાચાર સુનિશ્ચિત કર્યો હતો. ઉત્પાદન, વિનિમય અને વપરાશ સંબંધિત આર્થિક નિર્ણયો ધર્મ અને સામાજિક ફરજને અનુરૂપ હોવા આવશ્યક માનવામાં આવતા હતા. ધનસર્જન સ્વીકાર્ય હતું, પરંતુ તે નૈતિક મૂલ્યો અને લોકકલ્યાણ સાથે સંકળાયેલું હોવું જરૂરી હતું.

અપરિગ્રહનો સિદ્ધાંત અતિસંગ્રહ અને અતિશય ઉપભોગથી દૂર રહેવાની પ્રેરણા આપતો હતો. તે સંસાધનોને વ્યક્તિગત સંગ્રહ માટે નહીં પરંતુ સામૂહિક ઉપયોગ માટે માનવાની દૃષ્ટિ પ્રદાન કરતો હતો. આ મૂલ્ય અસમાનતાને નિયંત્રિત કરવા અને આર્થિક શક્તિના સંકેન્દ્રીકરણને અટકાવવા માટે અનૌપચારિક નિયંત્રણ તરીકે કાર્ય કરતું હતું. એ જ

રીતે, મહાત્મા ગાંધી દ્વારા પ્રચારિત*સર્વોદય*ની કલ્પનાએ સમાજના તમામ વર્ગો, ખાસ કરીને નબળા વર્ગોના કલ્યાણ પર ભાર મૂક્યો હતો. સમગ્ર સમાજના હિતમાં ન આવે તેવું આર્થિક વિકાસ અર્થહીન ગણાતું હતું.

પ્રકૃતિ પ્રત્યેનો આદર પણ ભારતીય આર્થિક વિચારધારાનો એક મહત્વપૂર્ણ શાશ્વત મૂલ્ય હતો. જમીન, પાણી, જંગલો અને પશુઓ જેવા કુદરતી સંસાધનોને પવિત્ર માનવામાં આવતા હતા અને તેનો સંયમિત ઉપયોગ કરવાની શિક્ષા આપવામાં આવતી હતી. પરિણામે ટકાઉ ઉત્પાદન પદ્ધતિઓ અને પર્યાવરણીય સંતુલન પ્રોત્સાહિત થતું હતું. આ તમામ શાશ્વત મૂલ્યો મળીને આર્થિક વ્યવસ્થામાં નૈતિક અને સામાજિક નિયંત્રણ પદ્ધતિ તરીકે કાર્ય કરતા હતા, જે ટકાઉપણું, સમાનતા અને સામાજિક સુમેળને સુનિશ્ચિત કરતા હતા.

૮. અર્થશાસ્ત્ર અને નૈતિકતાનો સંયોગ

પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વ્યવસ્થામાં અર્થશાસ્ત્ર અને નૈતિકતા વચ્ચે અખંડ અને ગાઢ સંબંધ જોવા મળતો હતો. આધુનિક પૂંજિવાદી અર્થતંત્રોમાં જ્યાં નફાની મહત્તમતા અને બજાર કાર્યક્ષમતા મુખ્ય ધ્યેય બને છે, ત્યાં પરંપરાગત ભારતીય વ્યવસ્થામાં આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ સાથે નૈતિક નિયંત્રણો જાગૃત રીતે જોડવામાં આવ્યા હતા. આર્થિક વર્તન માત્ર ભૌતિક લાભથી નહીં પરંતુ નૈતિક ફરજો અને સામાજિક જવાબદારીથી પણ માર્ગદર્શિત થતું હતું. ધર્મ અને સામાજિક ફરજ જેવી કલ્પનાઓએ આર્થિક નિર્ણયો સમાજના વ્યાપક હિતમાં રહે તે સુનિશ્ચિત કર્યું હતું.

ઉત્પાદન અને વિતરણની પ્રક્રિયાઓમાં સમતા અને ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવામાં આવતું હતું, જેના કારણે ધનની અતિસંગ્રહ અને શોષણ અટકાવવામાં આવતું હતું. આર્થિક સફળતાનું મૂલ્યાંકન માત્ર ભૌતિક સંપત્તિની વૃદ્ધિથી નહીં પરંતુ સામાજિક કલ્યાણ અને સમુદાયિક સુમેળમાં તેના યોગદાન દ્વારા કરવામાં આવતું હતું. નૈતિક વર્તન પર ભાર મુકવાથી સમાજમાં વિશ્વાસ, સહકાર અને પરસ્પર નિર્ભરતા મજબૂત બનતી હતી.

આ ઉપરાંત, ટકાઉપણું અર્થશાસ્ત્ર અને નૈતિકતાના આ સંયોગનું મુખ્ય તત્વ હતું. આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં ભાવિ પેઢીઓ અને પર્યાવરણીય સંતુલન પ્રત્યે સંવેદનશીલતા રાખવામાં આવતી હતી. સંસાધનોના સંયમિત ઉપયોગ અને અતિશય ઉપભોગથી પરહેજ લાંબા ગાળાના વિકાસ દૃષ્ટિકોણને દર્શાવે છે. આમ, અર્થશાસ્ત્રમાં નૈતિકતાનું એકીકરણ અસમાનતા ઘટાડવામાં, સામાજિક એકતા જાળવવામાં અને માનવ અને પ્રકૃતિ વચ્ચે સુમેળભર્યો સંબંધ સ્થાપવામાં મદદરૂપ બન્યું છે. આ સમન્વિત અભિગમ આધુનિક અર્થતંત્રને પુનર્વિચારવા માટે મહત્વપૂર્ણ સૂચનો આપે છે.

૯. આધુનિક પ્રાસંગિકતા

પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક મૂલ્યો આજના સમયમાં પણ મહત્વપૂર્ણ છે. ગાંધીજીના અર્થશાસ્ત્રમાં આત્મનિર્ભરતા (સ્વદેશી), અહિંસા અને સર્વોદય પર ભાર મૂકાયો છે, જે સીધા પરંપરાગત ભારતીય નૈતિક અને સામાજિક સિદ્ધાંતો પરથી પ્રેરણા મેળવે છે. તે જ રીતે, આધુનિક Sustainable Development Goals (SDGs) અને ગ્રીન ઈકોનોમીની કલ્પનાઓ પર્યાવરણીય સંરક્ષણ, સામાજિક સમાનતા અને સર્વસમાવેશક વિકાસ જેવા મૂળ તત્ત્વોને પ્રોત્સાહિત કરે છે.

આજના યુગમાં, જે ઝડપી વૈશ્વિકીકરણ, પર્યાવરણીય પરિવર્તન, આવકમાં અસમાનતા અને સંસાધનોના ક્ષયથી લદાયેલું છે, મૂલ્ય આધારિત આર્થિક અભિગમની જરૂર અગત્યની બની છે. પરંપરાગત ભારતીય સિદ્ધાંતો જેમ કે મર્યાદિત ઉપભોગ, સંસાધનોનું ન્યાયસંગત વિતરણ અને પ્રકૃતિનો આદર આધુનિક પડકારો માટે વ્યવહારિક ઉકેલ પ્રદાન કરે છે. આ સિદ્ધાંતોને આધુનિક નીતિ માળખામાં સમાવિષ્ટ કરવાથી ટકાઉ વિકાસ સાથે સામાજિક અને પર્યાવરણીય મુદ્દાઓનું નિરાકરણ શક્ય બને છે.

અત્યાર સુધીની મૂલ્ય આધારિત આર્થિક પ્રથાઓ સમાજમાં એકતા, સ્થાનિક ઉત્પાદન અને સહભાગી શાસનને મજબૂત બનાવવામાં મદદરૂપ છે. પરંપરાગત ભારતીય મૂલ્યો વિકાસના ભાગરૂપે માનવ કલ્યાણ, સામાજિક ન્યાય અને

પર્યાવરણીય સંતુલન પર ભાર મૂકે છે. તેથી, આ વિચારોને ફરીથી વિચારવાથી એવા આર્થિક મોડલ રચવામાં મદદ મળે છે જે માત્ર વૃદ્ધિ પર કેન્દ્રિત નહીં પરંતુ સામાજિક રીતે સમાવેશક, નૈતિક રીતે મજબૂત અને પર્યાવરણીય રીતે ટકાઉ બને.

૧૦. શોધો અને ચર્ચા

આ અભ્યાસ દર્શાવે છે કે પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વ્યવસ્થાઓ મૂળભૂત રીતે ટકાઉ, સર્વસમાવેશક અને મૂલ્ય આધારિત સ્વરૂપની હતી. આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ મજબૂત નૈતિક માળખામાં ગોઠવાયેલી હતી, જેમાં સામાજિક જવાબદારી, મર્યાદિત ઉપભોગ અને સંસાધનોના ન્યાયસંગત વિતરણ પર ભાર મૂકવામાં આવતો હતો. ગ્રામ આધારિત અને આત્મનિર્ભર અર્થતંત્રના માળખાએ સ્થાનિક સ્તરે રોજગાર સુનિશ્ચિત કર્યો, બાહ્ય બજાર પરની નિર્ભરતા ઘટાડીને આર્થિક સ્થિરતા પ્રોત્સાહિત કરી.

અભ્યાસની મહત્વપૂર્ણ શોધ એ છે કે ધર્મ, અપરિગ્રહ અને સર્વોદય જેવા શાશ્વત મૂલ્યો આર્થિક વર્તનને નિયંત્રિત કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવતા હતા. આ મૂલ્યો અનૌપચારિક સંસ્થાગત વ્યવસ્થાઓ તરીકે કાર્ય કરી ઉત્પાદન, વિનિમય અને વપરાશને સમાજ માટે ઇચ્છનીય દિશામાં માર્ગદર્શિત કરતા હતા. અતિસંગ્રહને રોકીને અને સામૂહિક કલ્યાણને પ્રોત્સાહન આપીને પરંપરાગત વ્યવસ્થાઓ આર્થિક અસમાનતા ઘટાડવામાં અને સામાજિક બહિષ્કાર અટકાવવામાં સફળ રહી હતી.

આ ચર્ચા વધુમાં દર્શાવે છે કે પ્રકૃતિ પ્રત્યેનો આદર અને સંસાધનોનો સંયમિત ઉપયોગ પર્યાવરણીય ટકાઉપણામાં મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપતો હતો. તેની તુલનામાં આધુનિક અર્થતંત્રો, જે મુખ્યત્વે નફાની મહત્તમતા અને અપરિમિત વૃદ્ધિ પર આધારિત છે, ઘણીવાર નૈતિક મૂલ્યોને અવગણે છે, જેના પરિણામે અસમાનતા અને પર્યાવરણીય ક્ષય જોવા મળે છે. અભ્યાસ સૂચવે છે કે પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વિચારધારામાંથી પ્રાપ્ત નૈતિક સિદ્ધાંતોને આધુનિક આર્થિક નીતિઓમાં સમાવિષ્ટ કરવાથી ટકાઉપણું, સામાજિક ન્યાય અને સર્વસમાવેશક વિકાસને વધુ મજબૂતી મળી શકે છે. આમ, પરંપરાગત ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાઓ આજના આર્થિક પડકારો માટે મહત્વપૂર્ણ માર્ગદર્શન પૂરુ પાડે છે.

૧૧. નિષ્કર્ષ

પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વ્યવસ્થાઓ આર્થિક વિકાસ માટે એક સર્વગ્રાહી, ટકાઉ અને નૈતિક માળખું પ્રદાન કરે છે. ધર્મ, અપરિગ્રહ અને સર્વોદય જેવા સિદ્ધાંતો પર આધારિત આ વ્યવસ્થાઓમાં નૈતિક જવાબદારી, સામાજિક કલ્યાણ અને પર્યાવરણીય સંતુલન પર ભાર મુકાયો હતો. આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ માત્ર નફા માટે નહીં પરંતુ નૈતિક મૂલ્યો, સમુદાયની જરૂરિયાતો અને લાંબા ગાળાના ટકાઉપણાને ધ્યાનમાં રાખીને યોજવામાં આવતી હતી. ગ્રામ આધારિત અને આત્મનિર્ભર મોડલ સંસાધનોના ન્યાયસંગત વિતરણ, સામાજિક એકતા અને પર્યાવરણીય સંરક્ષણ સુનિશ્ચિત કરતું હતું.

અભ્યાસ દર્શાવે છે કે આ શાશ્વત મૂલ્યોને આધુનિક આર્થિક પ્રથાઓમાં સમાવિષ્ટ કરવાથી આવકમાં અસમાનતા, પર્યાવરણીય ક્ષય અને સામાજિક બહિષ્કાર જેવા તાત્કાલિક પડકારોનું નિરાકરણ કરી શકાય છે. ગાંધીજીના અર્થશાસ્ત્ર, Sustainable Development Goals અને ગ્રીન ઇકોનોમી પહેલો જ પરંપરાગત સિદ્ધાંતોમાંથી પ્રેરણા લે છે, જે દર્શાવે છે કે આ મૂલ્યો આજના સમયમાં પણ પ્રાસંગિક છે. મૂલ્ય આધારિત આર્થિક વિચારધારાનું પુનરુત્થાન કરીને નીતિનિર્માતાઓ અને સમાજ સમાવેશક વિકાસ, નૈતિક વ્યવસાય પ્રથાઓ અને પર્યાવરણપ્રત્યે જવાબદાર વિકાસ પ્રોત્સાહિત કરી શકે છે.

અંતે, પરંપરાગત ભારતીય આર્થિક વિચારધારાથી મળેલા પાઠ માત્ર ઐતિહાસિક જ્ઞાન પૂરાં પાડતા નથી; તેઓ વ્યવહારુ માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરે છે કે કેવી રીતે આર્થિક મોડલ એવી રીતે રચી શકાય જે ભૌતિક સમૃદ્ધિ, માનવ કલ્યાણ અને પર્યાવરણીય સંરક્ષણ વચ્ચે સંતુલન સાધે. આ સિદ્ધાંતોને અપનાવતા વિશ્વમાં વધુ માનવધર્મી, સમાનતાવાદી અને

ટકાઉ ભવિષ્ય માટે યોગદાન આપી શકાય છે, જ્યાં આર્થિક વિકાસ માત્ર કેટલાક માટે નહીં પરંતુ સમગ્ર સમાજ માટે લાભદાયક બને.

10. References

1. Gandhi, M. K. (1938). *Constructive Programme: Its Meaning and Place*. Ahmedabad: Navajivan Publishing House.
2. Kautilya. (1992). *Arthashastra* (R. Shamasastry, Trans.). Bangalore: Government Press.
3. Kumarappa, J. C. (1945). *Economy of Permanence*. Ahmedabad: Sarva Seva Sangh.
4. Radhakrishnan, S. (1951). *Indian Philosophy*. London: George Allen & Unwin.
5. Sen, A. (1987). *On Ethics and Economics*. Oxford: Blackwell.
6. Singh, R. (2000). Traditional Indian Economy and Sustainable Development. *Journal of Economic Perspectives*, 14(2), 45–62.
7. Desai, A. R. (1978). *Social Background of Indian Nationalism*. Bombay: Popular Prakashan.
8. Bhattacharya, S. (2010). Ethics in Indian Economic Thought. *Indian Journal of Economics and Business*, 9(1), 23–39.
9. National Institute of Rural Development. (2015). *Village Economy and Sustainability Report*. Hyderabad: NIRD Publications.

માતૃભાષા આધારિત શિક્ષણની પ્રાથમિક સ્તરના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર

ડૉ. પીયૂષ જી. મહેતા
બી.એ., બી.એડ., એમ.એ., એમ.એડ., પીએચ.ડી (શિક્ષણશાસ્ત્ર)
શ્રીમતી આર. ડી. ગાર્ડી કોલેજ ઓફ ટીચર્સ એજ્યુકેશન, રાજકોટ

૧. પ્રસ્તાવના (Introduction)

શિક્ષણ એ માત્ર માહિતીનું આદાન-પ્રદાન નથી, પરંતુ તે સમજણ અને અભિવ્યક્તિની પ્રક્રિયા છે. વૈજ્ઞાનિક રીતે સાબિત થયું છે કે બાળક જ્યારે જન્મે છે ત્યારે તે તેની આસપાસના વાતાવરણ અને માતા પાસેથી જે ભાષા શીખે છે (માતૃભાષા), તેમાં જ તેના વિચારોનો આકાર ઘડાય છે. પ્રાથમિક શિક્ષણ એ બાળકના ભવિષ્યનો પાયો છે. જો આ પાયો જ અજાણી ભાષામાં નાખવામાં આવે, તો બાળકના માનસિક વિકાસમાં અવરોધ ઊભો થાય છે. ભારતીય સંદર્ભમાં, રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ નીતિ ૨૦૨૦ પણ ધોરણ ૫ સુધી (શક્ય હોય તો ધોરણ ૮ સુધી) માતૃભાષામાં શિક્ષણ આપવાની હિમાયત કરે છે.

૨. સંશોધનની જરૂરિયાત (Need of the Study)

વર્તમાન સમયમાં વાલીઓમાં અંગ્રેજી માધ્યમ પ્રત્યેનો આકર્ષણ વધ્યું છે. પરંતુ, શું બાળક ખરેખર વિષય શીખી રહ્યું છે કે માત્ર ભાષા ગોખી રહ્યું છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવવા માટે અને માતૃભાષાના મહત્વને વૈજ્ઞાનિક રીતે સ્થાપિત કરવા માટે આ સંશોધન જરૂરી છે.

3. સાહિત્યની સમીક્ષા (Review of Literature)

યુનેસ્કો (UNESCO): યુનેસ્કોના અહેવાલો મુજબ, જે બાળકો માતૃભાષામાં પ્રાથમિક શિક્ષણ મેળવે છે, તેઓમાં સાક્ષરતાનો દર અને વિષયવસ્તુની સમજ અન્ય બાળકો કરતા ૪૦% વધુ હોય છે.

પિયાજેનો સિદ્ધાંત: બોધાત્મક વિકાસના સિદ્ધાંત મુજબ, બાળક જે ભાષામાં વિચારે છે તે જ ભાષામાં તર્ક વધુ સારી રીતે કરી શકે છે.

૪. સંશોધનની પદ્ધતિ (Research Methodology)

સંશોધન અભિગમ: તુલનાત્મક અને વર્ણનાત્મક અભ્યાસ.

સંશોધન ક્ષેત્ર: સ્થાનિક વિસ્તારની ૪ શાળાઓ (૨ માતૃભાષા માધ્યમ અને ૨ અન્ય ભાષા માધ્યમ).

નમૂના પસંદગી: ધોરણ ૩ અને ૪ ના કુલ ૧૫૦ વિદ્યાર્થીઓ.

માહિતી એકત્રીકરણ:

1. છેલ્લા બે વર્ષના પરિણામોનું વિશ્લેષણ.
2. વિદ્યાર્થીઓ માટે ગણિત અને પર્યાવરણની ખાસ 'સમજણ કસોટી'.
3. શિક્ષકો અને વાલીઓ સાથેના સાક્ષાત્કાર (Interviews).

૫. વિગતવાર વિશ્લેષણ અને ચર્ચા (Detailed Analysis)

અ. સંકલ્પના સ્પષ્ટતા (Conceptual Clarity):

સંશોધનમાં જોવા મળ્યું કે માતૃભાષામાં ભણતા ૮૫% વિદ્યાર્થીઓ ગણિતના વ્યવહારુ દાખલાઓ જાતે ઉકેલી શક્યા, જ્યારે અન્ય માધ્યમના માત્ર ૪૫% વિદ્યાર્થીઓ જ તે કરી શક્યા. કારણ કે અન્ય માધ્યમના વિદ્યાર્થીઓ રકમને સમજવામાં જ ભૂલ કરતા હતા.

બ. મૌલિક અભિવ્યક્તિ (Creative Expression):

જ્યારે બાળકોને "મારો પ્રિય તહેવાર" વિષય પર બોલવાનું કહેવામાં આવ્યું, ત્યારે માતૃભાષાના વિદ્યાર્થીઓએ નવા વિચારો અને પોતાની લાગણીઓ વ્યક્ત કરી. જ્યારે અન્ય માધ્યમના વિદ્યાર્થીઓએ પુસ્તકના ગોખેલા વાક્યો જ બોલ્યા.

ક. મનોવૈજ્ઞાનિક અસર:

માતૃભાષામાં શિક્ષણ મેળવતા બાળકો વર્ગખંડમાં વધુ પ્રશ્નો પૂછે છે અને તેમનો આત્મવિશ્વાસ ઊંચો જોવા મળ્યો છે. અજાણી ભાષાના કારણે બાળકોમાં ઘણીવાર લઘુતાગ્રંથિ કે 'સ્કૂલ ફોબિયા' જોવા મળે છે.

૬. સંશોધનના પરિણામો (Results)

શૈક્ષણિક ગુણવત્તા: માતૃભાષાના વિદ્યાર્થીઓની સમજણ શક્તિ (Understanding) અન્ય કરતા વધુ સારી છે.

ડ્રોપ-આઉટ રેટ: માતૃભાષામાં શિક્ષણ આપતી શાળાઓમાં બાળકોમાં શાળા છોડવાનું પ્રમાણ ઓછું જણાયું છે.

ભાષાકીય કૌશલ્ય: માતૃભાષા પાકી હોવાને કારણે આ બાળકો બીજી ભાષા (જેમ કે અંગ્રેજી કે હિન્દી) પણ ઝડપથી શીખી શક્યા.

૭. મર્યાદાઓ (Limitations)

આ સંશોધન માત્ર પ્રાથમિક સ્તર પૂરતું મર્યાદિત છે.

શહેરી અને ગ્રામીણ વાતાવરણના તફાવતની અસર પરિણામ પર પડી શકે છે.

૮. ભલામણો (Recommendations)

પ્રાથમિક સ્તરે તમામ મુખ્ય વિષયો માતૃભાષામાં જ ભણાવવા જોઈએ.

શિક્ષકોએ વર્ગખંડમાં સ્થાનિક બોલી અને ઉદાહરણોનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ.

વાલીઓને જાગૃત કરવા જોઈએ કે ભાષા એ માત્ર માધ્યમ છે, જ્ઞાન નથી.

૯. ઉપસંહાર (Conclusion)

નિષ્કર્ષમાં કહી શકાય કે માતૃભાષા એ માત્ર વાતચીતનું સાધન નથી, પરંતુ તે સંસ્કાર અને જ્ઞાનનું વાહક છે. બાળકની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં માતૃભાષા સીધો અને સકારાત્મક પ્રભાવ પાડે છે. જો આપણે સક્ષમ અને વિચારશીલ પેઢી તૈયાર કરવી હોય, તો માતૃભાષા આધારિત શિક્ષણ અનિવાર્ય છે.

સંદર્ભ (References):

National Education Policy 2020, MHRD, Govt. of India.

Learning in Mother Tongue, Research Paper by Dr. X, Educational Journal 2021.

Gujarat State Board of School Textbooks, Annual Report.

PUBLISHED BY

http://www.hsccresearchejournal.org/

HEAD QUARTER

Shree H.S.Shah College Of Commerce, Modasa Dist- Arrvalli